

”Se on hassu tilanne, et sä teet sun tulevaisuutta tajuamatta yhtään et sä teet sitä...”

Lastensuojelun jälkihuolto tulevaisuuden elämiskenttien pääomien kasvualustana

Outi Hokkanen

Pro Gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

Kevät 2024

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: *”Se on hassu tilanne, et sä teet sun tulevaisuutta tajuamatta yhtään et sä teet sitä...”* Lastensuojelun jälkihuolto tulevaisuuden elämiskenttien pääomien kasvualustana

Tekijä: Outi Hokkanen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro Gradu -tutkielma

Sivumäärä: 69 + 2 liitettä

Vuosi: 2024

TIIVISTELMÄ:

Pro Gradu -tutkielmassa tutkin lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyyttä kokemuksissa rakentuvana nuoren aikuisuuden ikävaiheessa 21–24. Tutkielmani teoreettisen viitekehysten muodostavat ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitteet. Bourdieun käsitteet mahdollistavat empiiristen havaintojen ja käytännön käsitteellistämisen sekä yhteiskunnan rakenteiden ja lastensuojelun jälkihuollon tukitoimien lomittaisen tarkastelun yhteiskunnallisen nuoruuden ja muutokseen pyrkivän sosiaalityön näkökulmista.

Tutkimusaineistoni muodostuu kuudesta lastensuojelun kokemusasiantuntijan avoimesta haastattelusta. Tutkimuskysymykseni ovat: *”Millaisena nuoren aikuisen habitus näyttäytyy jälkihuollon yksilöllisillä ja yhteiskunnallisilla kentillä?”* sekä *”Mitkä ovat jälkihuollon mahdollisuudet turvata tai kasvattaa nuoren pääomia tulevaisuuden elämiskentille jälkihuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksissa?”*. Tutkimukseni on fenomenologis-hermeneuttinen. Aineiston analyysimenetelmänä käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia. Analysoin Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitteistöä vasten lastensuojelun jälkihuollon ja nuoren aikuisuuden merkityskokonaisuuksia. Tuloksista on havaittavissa jälkihuollon merkityksellisyys habituksen muovautumiselle nuoren aikuisuuden ikävaiheessa. Habituksen muovautuminen tapahtuu kokemuksissa kulttuurisen, taloudellisen ja sosiaalisen pääoman mahdollisuuksista, joiden kasvualustana jälkihuolto toimii. Jälkihuollon tukitoimien merkitys todentuu kokemuksissa yhteiskuntaan kiinnittymisestä jälkihuollon aikaisilla ja tulevaisuuden elämiskentillä. Kiinnittymisen kokemuksilla on yhteys nuoren identiteettiin ja se voi heijastua myös heidän kokemukseensa omasta paikasta yhteiskunnassa ja sen sosiaalisissa hierarkioissa.

Lastensuojelusta ja erityisesti jälkihuollosta tuotettava tutkimustieto on ensisijaisen tärkeää, sillä tieteellisellä tiedolla voidaan vahvistaa tai kyseenalaistaa yhteiskunnallista päätöksentekoa, lainsäädäntöä ja vallitsevaa arvomaailmaa. Tutkimustiedon tuottaminen on tärkeää silloinkin, kun hallitus perustelee lastensuojeluun kohdistamiaan toimenpiteitä ja lakimuutoksia taloudellisilla perusteilla. Taloutteen painottuvassa päätöksenteossa yhteiskunnallisen tutkimuksen on löydettävä käsitteitä ja teorioita, jotka ovat suhteutettavissa yhteiskunnassa vallalla olevaan politiikkaan ja arvomaailmaan, jotta yhteiskuntatieteellinen ja sosiaalinen näkökulma saavat tosiasiallisen mahdollisuuden vaikuttaa.

Avainsanat: lastensuojelu, jälkihuolto, sosiaalityö, kvalitatiivinen tutkimus

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS	4
2.1 Lastensuojelun jälkihuolto.....	4
2.2 Yhteiskunnallinen nuoruus	9
2.3 Pierre Bourdieun habitus, kenttä ja pääomat	13
3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	20
3.1 Tutkimustehtävä.....	20
3.2 Aineisto.....	21
3.3 Aineiston analyysi.....	23
3.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	25
4 TUTKIMUSTULOKSET	29
4.1 Nuoreen aikuisuuteen lomittuva jälkihuolto	29
4.2 Kulttuurinen pääoma – odotukset ja paineet.....	31
4.3 Taloudellinen pääoma – mahdollisuudet ja mahdottomuudet	38
4.4 Sosiaalinen pääoma – kaiken takana on sosiaalinen.....	41
4.5 Habitus jälkihuollon yksilöllisillä ja yhteiskunnallisilla kentillä	46
4.6 Rakenteellinen jälkihuolto	51
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	55
5.1 Nykyhetken jälkihuolto ja tulevaisuuden elämiskentät.....	55
5.2 Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen merkitys	59
LÄHTEET	64

LIITE 1

LIITE 2

1 JOHDANTO

Lastensuojelun jälkihuoltoa on kansainvälisesti tutkittu laajasti, mutta kotimaisen tutkimuksen osuus on vielä suppeaa. Tutkimukseni tarkastelee nuoren aikuisuuden elämänvaiheen nivoutumista lastensuojelun jälkihuoltoon, jolloin jälkihuolto ilmenee vahvasti kontekstuaalisena ja kulttuurisidonnaisena ilmiönä. Pyrin tutkimuskysymyksilläni tavoittamaan nuoren aikuisuuden elämänvaiheen vahvan paikka- ja aikasidonnaisen ulottuvuuden, jossa nuori aikuisuus näyttäytyy jatkuvasti muuttavana. Lastensuojelun jälkihuollon merkitykset rakentuvat näkemykseni mukaan vahvasti nuoren aikuisuuden viitekehityksessä, jolloin merkityksellistäessä yhtä on tarkasteltava myös toista, jotta merkityssuhteita on mahdollista hahmottaa.

Lastensuojelun jälkihuolto on ollut ja on ajankohtainen sosiaalityön tutkimus- ja kehittämiskohde subjektiivisen jälkihuolto-oikeuden ikärajan noustua 21 vuodesta 25 vuoteen. 1.1.2020 voimaan tulleilla lainsäädännön muutoksilla on pyritty vastaamaan lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten syrjäytymisriskiin kasvattamalla subjektiivista jälkihuolto-oikeutta neljällä vuodella, jolloin siirtymää aikuisuuteen voidaan tukea ajallisesti pitkäkestoisemmin. Lainsäädännön muutoksia edelsi sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (STM) asettaman työryhmän selvitystyö lastensuojelun jälkihuollon uudistamistarpeista. Työryhmä tarkasteli lastensuojelun jälkihuoltoa aikuistumisen tuen lähtökohdista etenkin nuorten ja nuorten aikuisten toimintakyvyn ja toimijuuden vahvistamisen, yhteiskuntaan integroitumisen ja osallisuuden, opiskelu- ja työelämäsiirtymien tukemisen sekä ylisukupolvisen huonon osaisuuden vähentämisen painopisteistä. (STM 2019.)

Vuonna 2023 kolme ja puoli vuotta subjektiivisen jälkihuolto-oikeuden ikärajan nostosta pääministeri Petteri Orpon hallitus esitti eduskunnalle, että lastensuojelun jälkihuollon ikäraja lasketaan hallitusohjelman mukaisesti 23 vuoteen osana valtiontalouden säästöohjelmaa (HE luonnos). Hallituksen esitys ikärajan laskusta välittömästi nostoa seuranneella hallituskaudella oli järkytys niin lastensuojelun tutkijoille, ammattilaisille kuin jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten läheisille, mutta etenkin niille nuorille, jotka olivat luottaneet

yhteiskunnallisen politiikan kestävyteen ja lastensuojelun pitkäkestoiseen tukeen nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa

Suomessa itsenäistyy vuosittain noin 1500 sijoitettua lasta (HE 71/2019 vp). Sijoitetut lapset ovat haavoittuvassa asemassa myös täysi-ikäistyessään. Haavoittuvassa asemassa olevien jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten ja nuorten aikuisten aikuistumisen tuen heikentäminen taloudellisiin syihin perustuen on poliittista toimintaa, johon sosiaalityön tieteenalana tulee ottaa kantaa. On myös eettisesti huomionarvoista, että lakimuutokset ovat tapahtuneet kahdella peräkkäisellä hallituskaudella. Haavoittuvassa asemassa olevia nuoria koskevan lainsäädännön tulisi olla pitkän tähtäimen politiikkaa, sillä yhteiskunta, joka ensin turvaa ja neljä vuotta myöhemmin heikentää ei vahvista nuorten luottamusta, osallisuutta tai tulevaisuudenuskoa.

Sosiaalityön tulee tunnistaa paitsi yhteiskunnassa vallitsevat laajat poliittiset ja sosiaalis-taloudelliset ulottuvuudet myös epätasa-arvoiset suhteet. Yhteiskunnan poliittiset ja sosiaalis-taloudelliset ulottuvuudet heijastuvat aina myös sosiaalityön käytäntöihin, sillä sosiaalityö esiintyy yhteiskunnassa itse osana sen rakenteita, joka on monisuuntaisissa vaikutussuhteissa muiden yhteiskunnan rakenteiden kanssa. (Pohjola 2005, 21 -25.) Poliittinen päätöksenteko, joka heikentää nuorten ja nuorten aikuisten yhdenvertaisia lähtökohtia aikuisuuteen luo yhteiskuntaan eriarvoisuutta, vahvistaa yhteiskuntaluokkajakoja ja vaarantaa yksilöiden yhteiskuntaan kiinnittymistä sekä mahdollisesti rajoittaa osallisuutta ja osallistumista yhteisöissä.

Pro Gradu -tutkielmani on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus. Tutkimusaineiston muodostavat kuuden lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutetun aikuisen avoimet haastattelut, joiden jälkihuolto päättyi 21 vuoden iässä. Haastatteluhetkellä he ovat iältään 25 –30-vuotiaita. Tavoitteenani on tuottaa kokemuksellista tietoa siitä, millaisena jälkihuolto ja siihen lomittuva nuori aikuisuus näyttäytyvät jälkimodernissa yhteiskunnassa sekä jälkihuollon mahdollisuuksista turvata nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia luoda tavoiteltavaa aikuisuutta. Tiedontuotanto mahdollistaa monitahoisen pyrkimyksen muutokseen sekä osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistämiseen yhteiskunnassa. (Pohjola 2015, 27).

Lastensuojelun jälkihuollon subjektiivisen oikeuden ikärajan nousun jälkeen 1.1.2020 on saatavilla tutkimustietoa ikärajan noston vaikuttavuudesta vasta neljän ja puolen vuoden ajalta. Vähäinen ajankohtainen tieto sai minut pohtimaan muita tiedonlähteitä, joilla lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyyttä nuoren aikuisuuden ikävaiheessa yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta on mahdollista tuottaa. Rakenteellinen sosiaalityö on ennen kaikkea hyvinvoinnin kehittämistä sekä poliittiseen toimintaan ja hallinnollisiin prosesseihin osallistumista tiedontuotannon kautta (Hämäläinen 2015, 83) ja tiedontuotantoon minun tutkimukseni ensisijaisesti pyrkii.

Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen muodostavat ranskalaisen sosiologi Pierre Bourdieun habituksen, pääoman ja kentän käsitteet. Bourdieun käsitteet mahdollistavat empiiristen havaintojen ja käytännön käsitteellistämisen (Bourdieu 1999, Garrett 2013) sekä yhteiskunnan rakenteiden ja lastensuojelun jälkihuollon tukitoimien lomittaisen tarkastelun yhteiskunnallisen nuoruuden ja muutokseen pyrkivän sosiaalityön näkökulmista. Jälkihuollon tukitoimet ja palvelut voivat näyttäytyä yhteiskunnallisessa keskustelussa abstrakteina. Sen vuoksi niiden merkityksellisyyden monitahoisuus ei välttämättä konkretisoidu yhteiskunnallisessa keskustelussa tai päätöksenteossa. Bourdieun teoretisointi mahdollistaa jälkihuollon sisältöjen konkretisoinnin ja merkityssuhteiden näkyväksi tekemisen jäsennellysti.

Tutkimukseni etenee lastensuojelun jälkihuollon ja nuoren aikuisuuden taustoituksesta teoreettisen viitekehykseni käsitteiden määrittelyyn. Tutkimuksen taustoituksen jälkeen esitellen metodologiset lähtökohtani, joihin kuuluvat tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset, kuvaus aineiston keruusta, aineistosta ja sen analyysistä sekä tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden todentaminen. Tutkimustuloksia käsittelevässä luvussa etsin kokemuksista ja kokemuksista muodostuvista merkityssuhteista vastauksia tutkimuskysymyksiini teorialähtöisellä jaottelulla. Johtopäätökset osuudessa rakennan fenomenologis-hermeneuttisen perinteen mukaisesti merkityssuhteita ja -kokonaisuuksia lastensuojelun jälkihuollosta kokemuksissa ja rakenteissa. Päätän tutkimukseni pohdintaosuuteen, jossa tarkastelen tutkimukseni eettisiä ja laadullisia ulottuvuuksia sekä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta yleisellä tasolla.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS

2.1 Lastensuojelun jälkihuolto

Jälkihuolto on lastensuojelun sosiaalityötä, joka pyrkii turvaamaan sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten siirtymää aikuisuuteen niin yksilöllisellä kuin yhteiskuntaan integroitumisen tasoilla. Lastensuojelulaki asettaa hyvinvointialueille velvoitteen jälkihuollon järjestämistä vastuusta. Jälkihuolto on subjektiivinen oikeus, jonka toteutumista ei voida rajoittaa hyvinvointialueen toimesta esimerkiksi sitomalla jälkihuollon järjestämistä määrärahoihin. Jälkihuollon suunnittelu aloitetaan jo sijaishuollon aikana, sillä nuoren sitoutuminen jälkihuoltoon on sen onnistumisen ehdoton edellytys, sillä jälkihuolto on paitsi nuoren oikeus, myös hänelle tarjottava vapaaehtoinen lastensuojelun palvelu. (Räty 2023, 869-870.)

Lastensuojelun jälkihuolto perustuu lastensuojelulain (417/2007) säädöksiin jälkihuolto-oikeudesta (75 §), jälkihuollon sisällöstä (76 §), asumisen ja toimeentulon turvaamisesta jälkihuollon aikana (76 a §) sekä lastensuojeluasiakkuuden aikana kertyneistä itsenäistymisvaroista (77 §). Hyvinvointialue on velvollinen tarjoamaan nuorelle jälkihuoltoa sijaishuollon päättyessä sekä avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen, mikäli sijoitus on koskenut vain lasta ja on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puolen vuoden ajan (Lastensuojelulaki 417/2007, 75 §; HE 71/2019 vp). Lastensuojelun jälkihuoltoa voidaan myös tarjota harkinnanvaraisesti niille lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille, joiden kodin ulkopuolinen sijoitusaika ei velvoita hyvinvointialuetta järjestämään jälkihuoltoa, mutta joiden katsotaan hyötyvän jälkihuollon tuesta itsenäistymisvaiheessa (HE 71/2019 vp).

Jälkihuolto sisältää taloudellisen tuen nuoren itsenäistymisvaiheessa. Itsenäistymisvarat muodostuvat lapsen tai nuoren sijoituksen aikana kalenterikuukausittain itsenäistymistä varten varattavasta määrärahasta, jonka on vastattava vähintään 40:tä prosenttia lapsen tai nuoren sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista korvauksista, maksuista tai saamisista. Mikäli näitä korvauksia, maksuja tai saamisista ei ole tai niistä kertyneet varat katsotaan riittämättömiksi, hyvinvointialue on velvollinen tukemaan sijoituksesta itsenäistyvää nuorta tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla asumiseen,

koulutukseen ja muihin itsenäistymiseen liittyvissä kuluissa. Lastensuojelulaissa itsenäistymisvarojen maksuajankohtana painottuu jälkihuollon päättymisen, mutta osa varoista tai varat kokonaisuudessaan voidaan maksaa nuorelle jälkihuollon aikana sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan. (Lastensuojelulaki 417/2007, 77 §; THL, Lastensuojelunkäsikirja.)

Lastensuojelun jälkihuolto on nuoren yksilöllisiin tarpeisiin räätälöityä tukea, jonka sisällöt ja tavoitteet kirjataan jälkihuollon asiakassuunnitelmaan (jälkihuoltosuunnitelma). Jälkihuoltosuunnitelman keskiössä ovat nuoren tulevaisuuden suunnitelmat ja tavoitteet, joiden saavuttamista jälkihuollon palveluilla ja tukitoimilla pyritään tukemaan. Jälkihuollon tavoitteena on ensisijaisesti tukea nuorta tilanteessa, jossa nuorelta mahdollisesti puuttuu läheisten ihmisten muodostama tukiverkosto itsenäistymisvaiheessa. (Aaltonen & Heikkinen 2013, 202; THL, Lastensuojelun käsikirja.)

Jälkihuolto ajoittuu nuoren aikuisuuden ikävaiheeseen, joka on yhteiskuntaan kiinnittymisen ja mahdollisten tulevaisuusnäkökymien aikaa. Jenni Kallion (2022, 32) mukaan nuorten aikuisten toimijuus kansalaisina ja sitoutuminen osaksi yhteiskuntaa vahvistuvat kokemuksissa kokonaisvaltaisesta tuesta ja mahdollisuuksissa saavuttaa itselle merkityksellisiä tavoitteita. Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on usein puutteita emotionaalisen, sosiaalisen ja taloudellisen tuen lähteistä, jotka ovat saatavilla suurimmalle osalle aikuisuuteen siirtyvistä nuorista (Cashmore & Paxman 2006, 232). Arja Häggman-Laitilan, Pirkko Salokekkilän ja Suyen Karjen (2018) toteuttamassa systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa havaittiin, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kokevat usein, etteivät he saa tukea aikuisuuteen siirtymiseen perheenjäseniltä, sijaishuollosta tai institutionaalisilta toimijoilta. Tutkimustulokset painottavat taloudellisen ja suhteissa ilmenevän tuen merkitystä sijoitettujen nuorten tukemisessa koulutukseen ja työelämään nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa (Geiger & Okpych 2002, 658).

Ingrid Höjer ja Yvonne Sjöblom (2010) haastattelivat tutkimuksessaan 16:ta sijaishuollosta itsenäistyvää nuorta Ruotsissa ja paikallistivat ammatillisen ja henkilökohtaisen tuen kannattelevat vaikutusmahdollisuudet. Nuoret ilmaisivat haastatteluissa pelkoa siitä, että siirtymä sijaishuollosta itsenäiseen asumiseen jättää heidät vaille käytännön ja emotionaalisen

tason tukea sekä saa heidät tuntemaan olonsa yksinäisiksi ja eristetyiksi (Höjer & Sjöblom 2010, 125). Häggman-Laitila ym. (2018, 142) havaitsivat, että itsenäistymisvaiheeseen kiinnittyi monilla nuorilla jaettu yksinäisyyden kokemus. Sijaishuollosta itsenäistyville nuorilla pelko yksinäisyyden ja eristetyksi tulemisen kokemuksista voi selittyä nuorten aiemmilla kokemuksilla. Esimerkiksi Känkänen (2013, 269) korostaa lastensuojelun asiakkaina olevilla nuorilla olevan monesti kokemuksia hylätyksi tulemisesta ja sivuun jäämisestä.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on tunnistettu kohonnut riski sosiaaliseen syrjäytymiseen sijaishuollosta itsenäistyville nuorilla (Stein 2006, 423). Ruotsalaistutkijat ovat paikallistaneet syrjäytymisriskin yhteyden siihen, että sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten siirtymä aikuisuuteen on usein ajallisesti lyhytkestoisempi ja heikommin sosiaalisesti tuettu (Höjer & Sjöblom 2010, 119; Johansson ym. 2024, 311). Samuelsen ja Prycen (2008, 1198) mukaan jälkihuoltoon siirtyville nuorilla on sosioemotionaaliseen hyvinvointiin liittyvien riskien lisäksi havaittu kohonneita riskitekijöitä muun muassa köyhyyteen, hyväksikäyttöön ja asunnottomuuteen. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten asumisolosuhteet ovat saaneet tutkimuskentällä kasvavaa huomiota, sillä asuminen on tunnistettu perustavaa laatua olevaksi elementiksi sijaishuollosta itsenäistymisen kokemuksissa ja vahvaksi ennustajaksi itsenäistymisen positiivisille lopputulemille (Glynn & Mayock 2023, 81).

Angela Palmer, Michelle Norris ja Joanne Kelleher (2022) tutkivat Irlannissa sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kohtaamia haasteita ja strategioita, joita nuoret käyttävät näistä haasteista selviämiseksi. Tutkimuksessa siirtymä aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään näyttäytyi vaiheena, jossa sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat kohonneessa haavoittuvuuden riskissä, joka luo nuorille kehityksellistä ja sosio-emotionaalista stressiä. Nuoren aikuisuuteen siirtymässä kokemat vaikeudet voivat näyttäytyä hyvin kompleksisina ja korostuvat, kun sosiaalinen tukiverkosto on vajavainen tai puuttuu täysin. (Palmer, Norris & Kelleher 2022, 749.) Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten resilienssi on usein matala, mikä voi vaikuttaa heikentävästi nuoren sosiaaliseen inklusioon ja kasvattaa haavoittuvuuden riskiä (Kaasinen ym. 2023).

Sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria koskeva tutkimus painottaa usein nuorten haavoittuvaa asemaa ja epäsuhtaisia lähtökohtia aikuisuuteen suhteessa niihin ikäverrokkeihin, joilla sijoitustaustaa ei ole. Tämän seurauksena sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria koskeva tutkimus voidaan mieltää tuloksiltaan negatiivissävytteiseksi, sillä itsenäistyvien nuorten voimavaroja ei yleisesti painoteta tutkimuksissa. Syyksi tutkimusten lähtökohtaiseen haavoittuvuustekijöitä painottavaan näkökulmaan voidaan paikallistaa se, että tutkimuksissa kerätyllä aineistolla pyritään turvaamaan sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten yhdenvertaisia mahdollisuuksia tulevaisuuden elämiskentille. Tämä mahdollistuu tekemällä näkyväksi epätasa-arvoisia lähtökohtia aikuisuuteen ja perustelemalla haavoittuvan aseman kautta paitsi nuorten tarvetta myös oikeutta saada tukea.

Siirtymä nuoruudesta aikuisuuteen tapahtuu sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla eri lähtökohdista kuin siirtymä aikuisuuteen lastensuojelun instituutioiden ulkopuolelta. Sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kohtaavat itsenäistymiseen liittyviä haasteita enemmän kuin ei-sijoitetut. He tekevät usein aikuisuuteen liittyviä siirtymiä vähemmällä resursseilla ja suppeammalla tuella, mutta myös nuorempina kuin samaan ikäluokkaan kuuluvat nuoret, joilla ei ole sijoitustaustaa. (Cashmore & Paxman 2006, 232.) Palmer, Norris ja Kelleher (2022, 748, myös Cashmore & Paxman 2006) tuovat esiin sijaishuollosta itsenäistyviin nuoriin kohdistuvista odotuksista siirtyä aikuisuuteen nuoremmalla iällä ja nopeammin, kuin ei-sijaishuoltoaustaiset ikäverrokkinsa. He korostavat lisäksi sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten aikuistumisen tapahtuvan sijoitushistoriaan liittyvän trauman kanssa. Sanna Aaltonen ja Alpo Heikkinen (2013, 202) kuvailevatkin jälkihuollon olevan tulevaisuuden rakentamisen lisäksi myös menneisyyden käsittelyä. Päivi Känkänen (2013, 271) painottaa itsenäistymisen edellyttävän nuorelta vaativia tunnetason prosesseja, sillä sijaishuollosta aikuisuuteen siirtymä on samaan aikaan sekä luopumista että uuden aloittamista.

Siirtymä aikuisuuteen määrittyy monen toisiinsa linkittyvän tekijän verkostossa, ja näiden keskinäisissä suhteissa, joihin kuuluvat aiemmat kokemukset, itsenäistymisvaiheessa koetut elämäntilanteen haasteet ja nuoren yksilölliset voimavarat. Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on aikuisuuteen siirtymisessä havaittu kaksi toisistaan huomattavasti eroavaa näkökulmaa, joiden perusta on paikallistettu eroihin kyvykkyyden, suhteiden ja identiteetin

alueilla. Nämä määrittelevät sen, tarkasteleeko nuori aikuisuutta uutena mahdollisuutena vai pelottavana välttämättömyytenä. (Hägman-Laitila, Salohekkilä & Karki 2018, 135, 142.)

Samuels ja Pryce (2008, 1201) havaitsivat yhdysvaltalaisia sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria haastatellessaan, että nuoret kokivat aikuistuvansa itsenäisyyden ja tarvitsevuuden välisessä jännitteessä. Natalie Glynnin (2021) irlantilaisessa tutkimuksessa sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret toivat narratiiveissaan esille tarpeen luoda erillinen tila lapsuudelle ominaisen riippuvuuden ja täysin itsenäisen aikuisuuden välille. Tässä tilassa he voisivat pohtia tulevaisuuden tavoitteitaan ja harjoitella aikuisuutta turvallisesti, jolloin mahdolliset virhearviot eivät vaarantaisi heidän tulevaisuuttaan (Mt. 2021). Samuelsin ja Prycen (2008) ja Glynnin (2021) tutkimukset esittävät saman havainnon sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tavoissa katsoa ja kokea nivelvaihe lapsuuden ja aikuisuuden välillä kaksisuuntaisena.

Itsenäisyyden arvon vaaliminen on johtanut riippumattomuuden korostamiseen politiikassa, toimenpideohjelmassa ja rakenteellisissa toiminnoissa. Itsenäistyvälle nuorelle riippumattomuuden vaade saattaa kuitenkin näyttäytyä vaikeasti saavutettavana ideaalina. Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on havaittu sisäistä ja ulkoista painetta saavuttaa totaalinen itsenäisyys. Nuorten kokemus heihin kohdistuvasta paineesta muodostaa riskin sille, että he luokittelevat kaikenlaisen avunpyytämisen epäonnistumiseksi. (Hokanson ym. 2018, 141, 143.) Nuori voi jäädä vaille tarvitsemaansa apua, jos hän mieltää avun pyytämisen epäonnistumiseksi, joka tarkoittaa sijoittumista tai luokittelua nuoren negatiivisiksi mieltämiin kategorioihin.

Jälkmodernissa yhteiskunnassa henkilöiden, yhteisöjen ja kansojen luokittelu sekä kategorisointi piirteiden, ominaisuuksien ja statusten perusteella on vahvistunut. Yksilö kohdataan vuorovaikutuksessa usein niiden edustumien kautta, jotka häneen ulkoisen olemuksen tai toiminnan kautta liitetään. Yhteiskunnassa luodaan jatkuvasti aikakaudelle tyypillistä kategoriavalikoimaa, joka mahdollistaa henkilöiden luonnehtimisen ja luokittelun. Tämän kategorian laatu on keskeinen jäsenettäessä inhimillistä elämää, sillä identiteettikategoriat eivät ole vain tapoja luonnehtia henkilöitä, vaan ne rakentuvat kulttuurisista odotuksista, jotka

edelleen perustuvat niihin moraalisiin arvostuksiin, joita yhteiskunnassa painotetaan. (Suoninen 2012, 93, 128.)

Siirtymää aikuisuuteen tarkastellaan pitkälti itsenäistymisenä ja elämänhallinnan lisääntymisenä, mikä on yhteiskunnan erilaisten instituutioiden tukemaa mutta myös määrittämää (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198). Elämänhallinnan lisääntymisen olemus on kuitenkin ristiriitainen, sillä se voidaan ymmärtää joko saavutettuna tilana tai yhteiskunnan oletuksena, joka on sidoksissa kulttuurisesti värittyneisiin, ikäkauteen sidonnaisiin odotuksiin. Markku Jahnukainen (2004, 323) pohtiikin jälkihuollon muodostavan mahdollisesti tärkeimmän elementin lastensuojelun prosessissa, sillä jälkihuolto on todennäköisesti merkittävin osa-alue lastensuojeluasiakkuudessa nuorten sijoituksen jälkeiseen yhteiskuntaan jäsentymisessä.

2.2 Yhteiskunnallinen nuoruus

Nuoruus lomittuu tutkimuksessani jälkihuoltoon elämänvaiheena, ilmiönä ja yhteiskunnallisena kontekstina, jossa siirtymä aikuisuuteen tapahtuu. Yhteiskuntatieteet tarkastelevat nuoruutta niin historiallisena ja kulttuurisena kategoriana kuin prosessina, jossa sosiaalinen ulottuvuus muovaa aikuistumisen tapoja ja kokemuksia (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198). Nuoruuden tarkastelu historiallisena kategoriana mahdollistaa nuoruuden aika ja paikkasidonnaisuuden tunnistamisen, sillä historia paitsi toisintaa itseään, myös muuntuu jatkuvasti. Nuoruus itseässään on puolestaan aina sidonnainen vallitsevaan nuorisokulttuuriin, joka muovaa nuoruuden ilmenemismuotoja ja yhteiskunnallisia määrittäjiä nuoruudelle ja nuorille. Helena Helve, Veronika Honkasalo, Arniika Kuusisto, Leena Louhivuosi, ja Juhana Kokkonen (2005, 208) jakavat Aaltosen ja Heikkisen (2013) näkemyksen nuoruuden rakentumisesta sosiaalisessa ulottuvuudesta kuvailemalla nuoruutta epälineaarisenä sosiaalisena rakentumana, jota ei tule pyrkiä ymmärtämään tai tavoittamaan vain luonnollisena määreenä.

Nuoren aikuisuuden elämänvaiheen on todettu jääneen marginaaliseen asemaan sosiaalityön tutkimuksessa (Juvonen 2013, 328). Nuori aikuisuus on yhteiskuntaan integroitumisen aikaa, joka määrittelee nuoren tulevaa toimintaa yhteiskunnan jäsenenä. Kati Närhi, Tuomo

Kokkonen ja Aila-Leena Matthies (2013, 145) korostavat aktiivisen osallistumisen yhteiskunnassa edellyttävän tunnetta ja kokemusta hyväksytyksi tulemisesta osana yhteiskuntaa. Kokemus hyväksytyksi tulemisesta luo osallisuuden, johonkin kuulumisen tunteen, jota ilman osallistumiselta puuttuu perusta. Osallisuuden viimesijaisena edellytyksenä on yksilön halu olla yhteisön, yhteiskunnan, jäsen ja yhteisön hyväksyntä yksilön jäsenyyteen. (Närhi, Kokkonen & Matthies 2013, 116.) Jälkimoderneille yhteiskunnille on ominaista ihmisten yksilöitynyt yhteisösuhte, joka on aiempaa moninaistuneempi ja intensiivisempi, mutta myös hetkellisempi ja elämyksellisempi (Antikainen, Rinne & Koski 2021, 20).

Sosiaalisten olosuhteiden globaali ja paikallinen muutos uusintavat myös nuorten identiteettien muodostusta (White & Wyn 2013, 177; Suoninen 2012, 128). Isoniemi ja Salinen (2022, 173) ennakoivat työelämässä ja perhe-elämän muodostumisessa tapahtuvien muutosten muuttavan myös nuorten aikuisten elämänkulun siirtymiä tulevaisuudessa ja haastavan hyvinvointivaltiota niin instituutioiden kuin politiikan tasoilla. Nuoriin kohdistuu yhteiskunnallisena ryhmänä odotuksia ja velvollisuuksia instituutioiden, yhteisöjen ja toisten yksilöiden taholta. Nämä odotukset ja velvollisuudet ovat, nuoruuden tavoin, relationaalisia ja sidoksissa eletävään aikakauteen. (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198.)

Rob White ja Johanna Wyn (2013, 4) kuvailevat nuoruutta relationaalisena konseptina, sillä nuoruus esiintyy suhteessa aikuisuuden konseptiin. Nuoruuden merkityssisältö rakentuu siten aikuisuuden kautta ja osin sen ehdoilla. Nuoruuteen kohdistuvat odotukset ovatkin usein muodoltaan välivaiheen odotuksia: Ne kohdistuvat nuoren nykyisyyteen, mutta tavoittelevat tulevaisuutta. White ja Wyn (2013, 4) kuvaavat nuoruutta muodostumisen, joksikin tulemisen (*becoming*) tilana, kun taas aikuisuus on saapumista (*arrival*) (ks. myös White & Wyn 1997, 11). Nuoriin kohdistuvat odotukset ja velvollisuudet ajoittuvat aikuisuuteen liittyvään siirtymään, joka kehitysvaiheena, aikuiseksi kasvamisena, aiheuttaa nuorille stressiä, jota osa sijaishuollosta itsenäistyvistä nuorista pyrki Natalie Glynnin (2021) tutkimuksessa helpottamaan välttelemällä pitkän aikavälin suunnitelmien tekemistä (myös Bengtsson, Sjöblom & Öberg 2020).

Nuorten kokemat vaihtoehtoiset tulevaisuudennäkymät kytkeytyvät aina niihin resursseihin, joita nuorella on käytössään tai joihin hänellä on pääsy. Nuorten resurssit ilmenevät vallitsevissa paikallisissa olosuhteissa, mutta niitä raamittavat myös sosiaaliset ja yhteiskunnalliset kontekstit. (Tolonen & Aapola-Kari 2021, 119.) Tarja Tolosen (2013, 177) mukaan nuorten kokemukset eivät ole vain tehtyjä valintoja ja niiden seurauksia, sillä niin valinnat kuin kokemukset ovat tapahtuneet niitä määrittävien yhteiskuntarakenteiden sisällä. Yhteiskunnan valtarakenteet määrittelevät sitä, millaista nuoruutta eletään (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198). Natalie Glynn (2021) analysoi tutkimuksessaan 16:ta irlantilaisen sijaishuollosta vuoden aikana itsenäistyneen nuoren narratiiveja ja painotti sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria koskevalle tutkimukselle olennaisena nuorten ymmärtämisen ensisijaisesti nuorina yhteiskunnassa.

Nuoren aikuistuminen on tärkeä elämänsä vaihe, jota voidaan tarkastella prosessina, joka sisältää erilaisia siirtymiä sekä muutoksia nuoren statuksessa ja identiteetissä (Isoniemi & Salinen 2022, 166). Gina Miranda Samuelsin ja Julia M. Prycen (2008, 1198) mukaan tutkimuslöydökset tukevat nuoren identiteetin ymmärtämistä useissa eri konteksteissa, joihin kuuluvat muun muassa sosiaaliset odotukset itsenäisyydestä ja autonomiasta sekä ne kehitykselliset kontekstit, joissa nuori on kasvanut ja kehittynyt. Identiteetti on olemukseltaan monitahoinen, sillä sen suhde tietoisuuteen rakentuu tasoihin, joista osa tiedostetaan ja liitetään mielikuvaan minuudesta, mutta osa identiteettiin kuuluvista tasoista on tietoisuuden ulkopuolella. Identiteettiä voidaan kuvata kaksijakoisena, sillä se muodostuu tietoisesta identiteetistä ja identiteetin tiedostamattomista puolista, joiden ilmentäjänä minuus toimii.

Jorma Niemelä (2002, 76) näkee identiteetin merkitysten lähteenä, joka paikallistuu käsitteenä minuuden sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ryhmäjäsenyyksissä ilmenevään puoleen. Identiteetti on moniulotteinen konsepti, joka ilmenee niin henkilökohtaisella kuin julkisella tasolla ja paikallistuu koetun identiteetin ja ihanneidentiteetin yhtymäpintoihin, joissa se rakentuu ihanteesta. Identiteettiä, aivan kuten nuoruutta, rakennetaan sosiaalisissa suhteissa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Yhteiskunnan pyrkimykset tukea nuoren sijaishuollon jälkeistä itsenäisyyttä voivat tukea itsenäisyyden ohella myös jäykkää aikuisuuden ideologiaa (Hokanson ym. 2018, 154) ja vaikuttaa koetun aikuisuuden ihanteen kautta myös nuoren rakentamaan aikuisen identiteettiin.

Peruskoulun jälkeinen koulutus on muuttunut Suomessa viime vuosina välttämättömyydeksi. He, joilla peruskoulun jälkeistä tutkintoa ei ole, joutuvat erityisen heikkoon yhteiskunnalliseen asemaan, sillä ilman tutkintoa työmarkkinoille kiinnittyminen on yhä haastavampaa (Erola & Moisio 2014, 85, 92). Höjer ja Sjöblom (2010, 119) korostavatkin koulutuksen puutteen asettavan sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret niin taloudellisesti kuin työmarkkinoilla heikkoon asemaan. Toimeentulo-ongelmat heijastuvat koettuun hyvinvointiin ja voivat johtaa syrjäytymiseen (Ranta & Raijas 2020, 47).

Yhteiskunnassa nuorille asetetaan edelleen ikäkauteen sidonnaisina odotuksina ja velvollisuuksina koulutukseen kiinnittyminen, koulutuksen myötä ammattitutkinnon suorittaminen ja opiskelijasta työntekijäksi kasvaminen (Suutari 2002, 33). Lastensuojelun asiakkailta on havaittu haasteita opiskeluun motivoitumisessa ja jopa puolet sijaishuollossa olleista lapsista ei suorita toisen asteen koulutusta (STM 2019, 10). Yhdysvalloissa on arvioitu sijaishuollossa olevien lasten olevan koulutuksellisesti maan marginaalisin ryhmä (Hernandez & Lee 2020, 146.) Geiger ja Okpych (2022) arvioivat tutkimuksessaan, että 21 vuoden iässä noin yksi kolmesta sijoitustaustan omaavasta nuoresta aikuisesta ei ole työelämässä tai opiskele, mikä on huomattavasti suurempi osuus suhteessa samanikäisiin nuoriin aikuisiin, joilla ei ole sijoitustaustaa.

Kim Hokanson, Kate E. Golden, Erin Singer, ja Stephanie Cosner Berzin (2018, 142) tuovat esille sen, että sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on uskomuksia siitä, että heitä koskevat päätökset ovat valmiiksi tehtyjä. He myös toteavat itsenäistyvien nuorten omaavan kokemuksia liian vähäisestä tuesta omien päätöksentekokykyjen kehittämiseen. Natalie Glynn (2021, myös Hokanson 2018) puolestaan tuo esille nuorten odotuksiin ja velvollisuuksiin liittyvän stressin selittyvän osin päätöksentekotaitojen kehittymisen puutteellisuudella. Nuoret saattavat tämän seurauksena vältellä pitkälle vietyjä tulevaisuuden suunnitelmia ja lukkoon lyötyjä elämisen suuntia.

Ari Antikaisen, Risto Rinteen ja Leena Kosken (2021, 24) mukaan yksilö on perusolemuksestaan itsensä ja ulkoisen todellisuutensa välisessä epätasapainon tilassa, jossa hän pyrkii

löytämään niin tapoja ilmaista itseään toimintansa kautta kuin tuottamaan todellisuuden, johon hän voi itsensä asemoida pyrkimyksensä sekä ymmärtää omaa elämäänsä että löytää keinoja itsensä kanssa toimeen tulemiseksi. Ulkoista todellisuutta voidaan tarkastella kenttinä, joissa yksilö asemoituu suhteessa toisiin kentän toimijoihin ja ilmaisee itseään paitsi toiminnan myös koko olemuksensa, habituksensa, kautta.

2.3 Pierre Bourdieun habitus, kenttä ja pääomat

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys muodostuu sosiologi Pierre Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitekokonaisuudesta. Nämä Bourdieun teoretisoinnin ankkurikäsitteiksi (Garrett 2013, 37) kuvaillut käsitteet mahdollistavat lastensuojelun jälkihuollon kuvaamisen ja sisällöllisen tarkastelun palveluihin ja tukitoimiin jäsenyvinä pääomina. Bourdieun kentän käsite havainnollistaa nuoren aikuisen toimintaympäristöä elämiskenttinä, jotka ovat nykyhetkessä, mutta myös tulevaisuudessa tavoiteltavina sosiaalisina tiloina. Nuoren habitus, joka voidaan tulkita identiteettiä laajempänä olemisen käsitteenä, on nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa jo Bourdieun mukaan pääosin muotoutunut, mutta silti mahdollisesti muuntuva. Habitus on sekä annettu että otettu asema, joka määrittää nuoren asemoitumista suhteessa hänen itseensä ja muihin. Tulkintani habituksen muotoutumisesta poikkeaa Bourdieun alkuperäisestä teoretisoinnista, sillä habitus muotoutuu jälkimodernissa yhteiskunnassa moninaisissa suhteissa ja ympäristöissä, jolloin ympäristön jatkuva muutos ei mahdollista habituksenkaan pysyvää rakennetta.

Bourdieu aloitti teoreettisen perinteen, jossa erityyppiset pääomat luetaan yksilöllisiin piirteisiin ja ominaisuuksiin, jotka ilmenevät henkilön habituksessa (Harrikari & Rauhala 2019, 23). Bourdieu (1999, 110) kuvailee habitusta loputtomaksi kapasiteetiksi tuottaa havaintoja, ajatuksia, ilmaisuja ja toimintoja, joiden rajat muodostuvat habituksen kehittyessä henkilön lapsuudessa tietyissä historiallisissa ja sosiaalisissa olosuhteissa. Habitus on samanaikaisesti alku ja loppu ihmisen sisäisissä ja ulkoisissa toiminnoissa. Tutkimuksessani ymmärrän habituksen menneisyytenä, joka toistuu ja uudistuu nykyhetkessä, jossa se silti kohdistuu myös tulevaisuuteen. Habitus edustaa minulle eräänlaista aikajakumoa, joka ei kuitenkaan ilmene kronologisesti, vaan sen ilmentymät vaihtelevat sen muotoutuessa jatkuvasti ympäristön ja suhteiden vuorovaikutuksessa.

Habitus on esiintynyt filosofisessa ja sosiologisessa kirjallisuudessa jo ennen kuin Bourdieu teki siitä käytäntöjen teoriansa avainkonseptin. Habitus on yhdistetty muun muassa Aristoteleen käyttämään vanhaan filosofiseen termiin 'hexis', jonka johdannaisena, termin uudelleenmuotoiltuna ilmenemisasuna, habitus on nähty. Bourdieun habitus voidaan ymmärtää systeemiksi, joka toimii jokaisessa hetkessä havaintojen, arvostusten ja tekojen matriisina yhtenäistäen menneitä kokemuksia nykyisyyteen. Bourdieu pyrki selittämään habitusta monin eri tavoin tarkastellessaan tutkimuksissaan jatkuvasti uudelleen habituksen olemusta, mutta myös habituksen ilmenemisen laajuuden vuoksi, sillä habitus kattaa koko ihmisen olemassaolon tavan. Habitus on kehoon tallennettu yhteiskunta, ihmisen ruumiillistuva historia, jota keho toiminnassaan toistaa tuoden menneisyyden takaisin yhä uudelleen. (Garrett 2013, 37; Garrett 2018, 125–127.)

Timo Harrikari ja Pirkko-Liisa Rauhala (2019, 23) jäsentävät Bourdieun habituksen monitahoiseksi kontekstiksi, joka ilmenee ihmisten jokapäiväisessä elämässä, jossa sitä ilmaistaan ajattelussa, käytöksessä ja toiminnassa. Bourdieun habituksen käsitteessä lapsuudella on tärkeä merkitys, sillä habitus syntyy varhaisina elinvuosina (Garrett 2013, 37). Habitus muotoutuu tietyissä määrättyissä olosuhteissa syntyvistä taipumuksista tai kyvyistä, jotka ohjaavat henkilön myöhempää toimintaa omaksuttujen, tiedostamattomien periaatteiden rakentumisen ja näiden rakenteiden kautta (Bourdieu 1999, 109). Bourdieu kuvaa klassikkoteoksessaan *La Distinction* (1979) habituksen olevan sidoksissa henkilön sosiaaliluokkaan, joka määrittelee henkilön asemaa ja painottaa näkemystään siitä, että henkilön kiinnostuksen kohteet, identiteetti, kieli ja mieltymykset ovat sosiaaliluokasta riippuvaisia (Harrikari ja Rauhala 2019, 23). Henkilön sosiaaliluokka määrittäytyy hänen lapsuuden kasvuympäristönsä kautta, jossa pysyvä, mutta ei stabiili habitus muovautuu.

Lastensuojelun jälkihuollon asiakkailla lapsuuden kasvuympäristöt voivat monilla olla vaihtelevia paitsi alueellisesti myös lapsen kasvatukseen osallistuvien henkilöiden osalta. Kasvuympäristöjen vaihtelevuus vaikuttaa väistämättä habituksen muovautumiseen ja kasvuympäristöissä kerättävien pääomien muotoon ja määrään. Habitus voidaan tarkastella konkreettisesti henkilön ilmaisuissa todentuvana hänen toimiessaan eri kentillä, joilla arvioidaan tietynlaista habitusta ja pääomia. Se, mihin ja miten henkilö näillä kentillä asemoituu,

rakentuu suhteessa muihin kentän toimijoihin ja henkilön omaamiin pääomiin. Pääomat oikeuttavat tai asettavat henkilön tiettyyn asemaan eri kentillä suhteessa kentän luonteeseen ja kyseisellä kentällä arvokkaan pääoman määrään tai muiden pääomien vaihtoarvoon. Nuorena aikuisuudessa opiskelun merkitys on suuri. Koulutuskentällä korostuu kulttuurinen pääoma, joka ilmenee habituksessa esimerkiksi nuoren akateemisina valmiuksina ja kykyinä käyttäytyä ja toimia koulutusjärjestelmän arvostamalla tavalla.

Bourdieu'n habitus on historian tuotos, mutta se on myös avoin systeemi taipumuksia, jotka jatkuvasti altistuvat erilaisille kokemuksille, jotka joko vahvistavat tai muokkaavat taipumusten rakennetta. Valtaosa ihmisistä on sidottuja kuitenkin ennemminkin kohtaamaan elämässään sellaisia olosuhteita, jotka vahvistavat heidän taipumuksiaan eli habitustaan kuin olosuhteita, jotka muuttaisivat sitä. Bourdieu selittää ilmiötä sillä, että ihmiset tyypillisimmin toimivat olosuhteissa, jotka vastaavat niitä, joissa heidän habituksensa alun perin muotoutui. (Bourdieu 1999, 109; Garrett 2018, 128.) Harrikari ja Rauhala (2019, 23) kuvaavat kulttuurisen pääoman rakentuvan nimenomaan luokkajaossa, jossa habitusta ja pääomaa vahvistavat ja kasvattavat olosuhteet toisintuvat yhteiskuntaluokkien sisällä.

Lastensuojelun jälkihuollon näkökulmasta habitus uusien kokemusten pohjalta vahvistuvana tai muuttuvana rakenteena näyttäytyy tutkimuksessani ennen kaikkea vaihtoehtoisten tulevaisuudennäkymien mahdollisuutena. Jälkihuolto voi mahdollistaa nuorelle aikuiselle hänen habitustaan muuntavia ja pääomia kasvattavia olosuhteita, jolloin ylisukupolvinen sosiaalinen periytyminen ei sido näitä nuoria Bourdieu'n kuvaamaan toistuvien olosuhteiden sykliin. Bourdieu'n teoretisointia on käytetty sosiologian tutkimuksessa laajasti, sillä sosiaalinen liikkuvuus ja sen vastakohta eli sosiaalinen periytyvyys kuuluvat sosiologian tutkittuihin aihealueisiin (Härkönen 2010, 52). Lastensuojelussa ylisukupolvisuus ja sosiaalinen periytyvyys voivat esiintyä sosiaalisen liikkuvuuden vasta-aiheena, joka vaikeuttaa yhdenvertaisten mahdollisuuksien tasa-arvon aitoa toteutumista. Tätä mahdollisuuksien tasa-arvoa jälkihuolto pyrkii turvaamaan ja kasvattamaan, jotta nuorten mahdollisuudet tavoitella pääsyä haluamilleen tulevaisuuden kentille olisivat yhdenvertaisemmat suhteessa niihin nuoriin, joilla ei ole sijoitustaustaa.

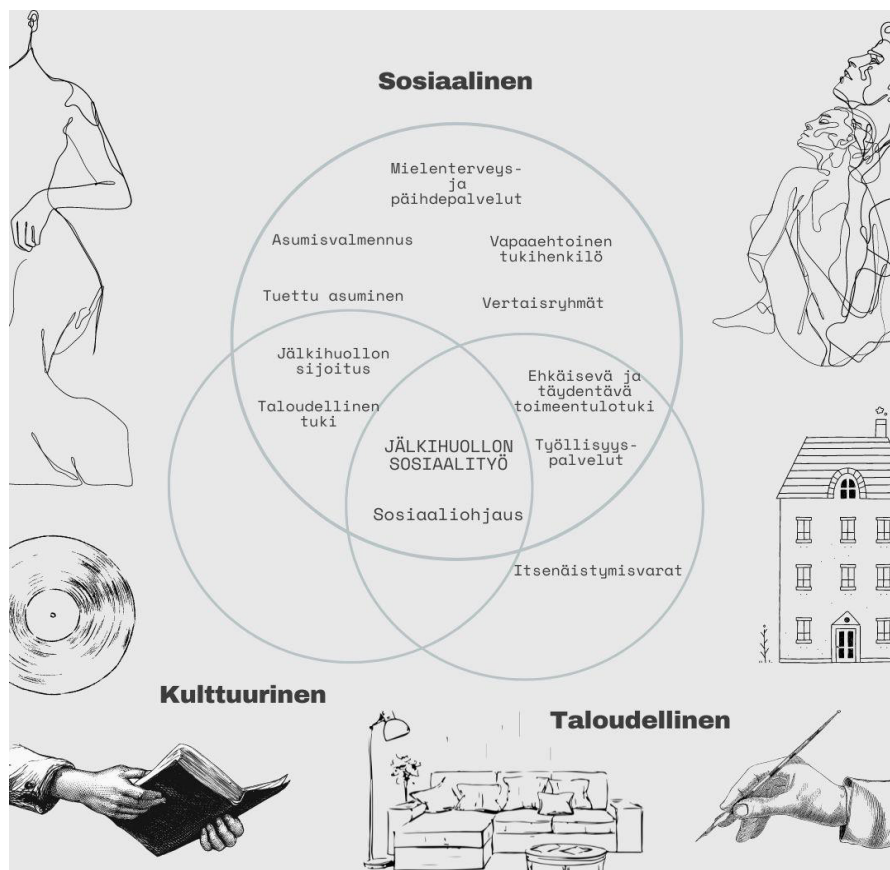
Bourdieuun habituksen konsepti esiintyy läheisessä suhteessa hänen toisen avainkonseptinsa eli kentän (*field*) käsitteeseen. Bourdieulle kenttä on strukturaalinen sosiaalinen tila, jossa toimijat ja toimijaryhmät määrittellään heidän suhteellisten asemiansa mukaan. Bourdieu käyttää kentän käsitettä selittämään sosiaalisen tilan toimintaa ja koostumusta koko yhteiskunnan laajuudella. Kentän käsite toimii siten vastakohtana hänen teoretisoinnilleen habituksesta, joka selittää toimintaa spesifeissä ympäristöissä, jotka tietyt ihmisryhmät jakavat. Sosiaalinen tila voidaan ymmärtää siten erilaisista, toisistaan etäisistä, mutta silti päällekkäisistä tekijöistä muodostuvaksi kentäksi, joka ilmenee erilaisina vaikutuspiireinä, joihin kuuluvat esimerkiksi taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen. (Garrett 2018, 129.)

Matti Virtanen (2003, 134) kuvailee Bourdieun kenttää dynaamisena käsitteenä, joka ylittää rakenteen ja toiminnan vastakkainasettelun, sillä se on yhtä aikaa sekä tila että prosessi. Ihmiset toimivat tässä kentässä, sosiaalisessa tilassa, käyttämällä, keräämällä ja vahvistamalla pääomiaan. Pääomien kautta ihminen saavuttaa erilaisia toimintamahdollisuuksia ja statuksia yhteiskunnassa. Virtanen (2003, 134) rinnastaa yhteiskuntajärjestelmämme sisäkkäisten kenttien hierarkkiseksi verkostoksi. Tässä kenttien hierarkkisessa verkostossa nuori aikuisuus määrittyy eletävän ajan ja yhteiskunnan toisiinsa lomittuvassa vuorovaikutuksessa. Nuori aikuisuus on siten Bourdieun kentän tavoin dynaaminen käsite ja samanaikaisesti se on myös itsessään kenttä.

Bourdieuun käytännönteorian kolmatta käsitettä eli pääomaa (*capital*) ei ole olemassa tai määriteltävissä ilman suhdetta kenttään. Toimijan asema kentällä muotoutuu sen mukaisesti, minkä lajin ja kuinka laajaan pääomaan hänellä on pääsy. Bourdieu identifioi kolme pääoman perusmuotoa, joita ovat taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma. Taloudellinen pääoma sisältää henkilön rahan ja materiaaliin kytkeytyvän pääoman. Kulttuuriseen pääomaan kuuluvat tiedot, kyvyt, älykkyys, symboliset edut sekä muut ei-rahallisen pääoman muodot, joita yksilö voi käyttää menestyäkseen yhteiskunnassa. Sosiaaliseen pääomaan kuuluvat toimijan resurssit ja kontaktit eli hänen sosiaaliset verkostonsa. Henkilö toimii eri kentillä hyödyntäen ja vahvistaen sitä pääomaa, joka on kyseisellä kentällä arvostuinta ja jota hyödyntämällä hän saa parhaan vastineen omalle pääomalleen, joka voidaan nähdä eräänlaisena investointina. (Garrett 2013, 44; Garrett 2018, 130–131.)

Kolmen pääoman perusmuodon lisäksi Bourdieu identifioi symbolisen pääoman, joka on laadullisesti perusmuodoista eroava pääoman muoto, sillä se voi esiintyä minkä tahansa pääoman perusmuodon yhteydessä, mutta ei omana erillisenä muotonaan. Symbolinen pääoma voi näyttäytyä useissa eri muodoissa muun muassa maineena ja kuuluisuutena. Bourdieu käsitteli symbolista tasoa myös väkivallan aspektista, sillä hän näki symbolisen väkivallan sisältävän sellaisen väkivallan muodon, joka vahingoittaa ja halventaa. Symbolisella väkivallalla luodaan huomaamattomasti mielikuvaa maailmasta, jossa vallitsee epätasa-arvoinen sosiaalinen järjestys ja epäsuhtainen vallanjako, luonnollisena maailmantilana. (Garrett 2018, 132.) Sosiaalityö ja jälkihuolto sen osana pyrkivät luomaan ja ylläpitämään maailmantilaa, jossa vallalla oleva sosiaalinen järjestys rakentuu tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen sekä turvaamaan hyvän elämän edellytyksiä koko yhteiskunnan kattavasti ja sen läpileikkaavasti.

Bourdieun luokkateoria ja sen jatkotulkinnat ovat olleet merkittävässä asemassa koulutuksen eriarvoisuutta koskevissa tutkimuksissa (esim. Huilla ym. 2021, 254). Bourdieu näkee vallan pääomissa ja pääomien jakautumisen sekä niiden synnyttämän luokkajaon valtasuhteita luovana (Ruuskanen 2002, 16). Harrikari ja Rauhala (2019, 23) kuvaavat pääomien muotoja vaihtoarvoa sisältävinä, sillä yhtä pääomaa voidaan muuttaa toiseksi pääoman muodoiksi, josta he nostavat esimerkiksi taloudellisen pääoman, joka on muutettavissa symboliseksi ja sosiaalisesti pääomaksi. Pääomia muuttamalla yksilön on mahdollista parantaa asemaansa eri kentillä suhteessa niiden toisiin toimijoihin. Jälkihuollon palvelut ja tukitoimet kohdentuvat tiettyyn pääomaan tai pääomiin, mutta ne myös luovat edellytyksiä kerätä pääomia niiden vaihtoarvon vuoksi, jolloin pääomat toimivat nuoren aikuisen väylänä halutuille kentille. Jälkihuolto on aina pääomien kasvualusta, ei pääoma itsessään.

Kuvio1 Jälkihuollon palvelujen ja tukitoimien pääomajaottelu.

Wilkinson ja Pickett (2011) kuvailevat mahdollisuuksien tasa-arvon ilmenevän nimenomaan sosiaalisessa liikkuvuudessa eli siinä, että jokainen voi omilla ansioillaan ja työllään korottaa itsensä parempaan taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan. Bourdieun pääoma-ajattelun näkökulmasta taloudellisen ja sosiaalisen luokan muutos on mahdollista pääomia keräämällä ja niiden vaihtoarvoa hyödyntämällä (Harrikari & Rauhala 2019, 23). Lastensuojelun jälkihuolto-oikeudella turvataan sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tasa-arvoista mahdollisuutta kerätä eri pääomien muotoja heidän liikkuessaan kohti aikuisuuden kenttiä. Toimintakentillä nuoren päätöksenteko eli toimijuus on kuitenkin aina sidoksissa niihin rakenteisiin, joihin se kiinnittyy, jolloin rakenteet paitsi ohjaavat myös mahdollistavat erilaiset vaihtoehdot (Suoninen 2012, 118).

Lastensuojelun tutkimuksessa Bourdieun käsitteistä hyödynnetyin on pääoman käsite ja siitä johdetut variaatiot. Tarja Tolonen (2013) on tarkastellut Bourdieun pääoma-ajattelun mahdollisuuksia potentiaalisesti vähän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa omaavien nuorten

elämäntilanteiden havainnoinnissa ja ymmärtämisessä. Maritta Törrönen ja Teemu Vauhkonen (2012) ovat käyttäneet Bourdieun teoreettista pääomakäsitteistöä osallistavassa vertais-tutkimuksessaan itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Riikka Korkiamäen (2013) väitöskirjassa tutkimus kohdistuu sosiaaliseen pääomaan nuorten vertaissuhteissa. Pääoman, kentän ja habituksen käsitteellistä kokonaisuutta on hyödyntänyt Johanna Moilanen (2015) väitöskirjatutkimuksessaan lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsittekokonaisuudellinen käyttö lastensuojelun tutkimuksessa, etenkin kotimaisessa, on kuitenkin harvinaista.

Jälkmodernissa yhteiskunnassa on painottunut kuluvalle hallituskaudella vahvasti taloudellinen puhe, politiikka ja tavoitetila. Yhteiskunnan taloudellista pääomaa halutaan kasvattaa, mutta politiikan painottuessa puhtaasti taloudelliseen ovat sosiaalinen ja kulttuurinen vaarassa jäädä sivuun, vaikka pääomat muodostavat toisiinsa lomittuvan kokonaisuuden. Poliittisen päätöksenteon perusteiden jäsenyessä taloudellisiin näkökulmiin on tärkeää tuottaa paitsi tieteellistä tietoa, jolla voidaan korostaa muiden pääomamuotojen asemaa myös tuottaa tietoa tavalla ja käsitteillä, jotka keskustelevat hallituksen politiikan kanssa samaa kieltä. Pierre Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitteet mahdollistavat tämän käsitteiden tasolla tapahtuvan keskustelun.

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tavoitteena on kerätä kokemuksellista ja reflektointia tukevaa tietoa nuoren aikuisuuden elämänvaiheesta ikäkautena 21–24 ja lastensuojelun jälkihuollon merkityksistä sen osana. Yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta minua kiinnostavat yhteiskunnan nuoriin aikuisiin kohdistamat koetut odotukset ja velvoitteet sekä yhteiskunnan rakenteissa ja vallitsevassa kulttuurissa määrittävä ja todentuva nuori aikuisuus. Olen kiinnostunut kokemuksissa rakentuvista jälkihuollon merkityksistä ja ennen kaikkea siitä, kuinka jälkihuollon merkityksellisyys jäsentyy erilaisilla Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman ulottuvuuksilla. Teoreettinen viitekehysni rajaa ilmiöiden tarkastelua kohdistuen sen habituksen, kentän ja pääomien ilmentymiin lastensuojelun jälkihuollossa ja nuorena aikuisuudessa. Tutkimuskysymykseni ovat: ” *Millaisena nuoren aikuisen habitus näyttäytyy jälkihuollon yksilöllisillä ja yhteiskunnallisilla kentillä* ” sekä ” *Mitkä ovat jälkihuollon mahdollisuudet turvata tai kasvattaa nuoren pääomia tulevaisuuden elämiskentille jälkihuollosta itsenäistyneiden nuorten kokemuksissa?* ”.

Tutkimukseni metodologisena viitekehysnä on hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusote. Hermeneuttisella ulottuvuudella on hallitseva asema yhteiskuntatieteiden tutkimuskohdeissa ja teorianmuodostuksessa, sillä yhteiskunnan olemassaolo on keskinäisessä, kielellisessä ymmärtämisessä (Gadamer 2004, 71). Fenomenologisessa erityistieteessä empiirisuus on toisten kokemusten tutkimista, pyrkimystä ymmärtää sisäistä suhdetodellisuutta (Perttula 2011, 135). Hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusote mahdollistaa tutkimuksessani lastensuojelun jälkihuollon ja nuoren aikuisuuden välisen kokemuksellisuuden ja merkityssuhteiden tarkastelun Pierre Bourdieun käsitteiden sitomina ilmentymien konkretioina. Hermeneuttis-fenomenologinen tutkimusote mahdollistaa siten ilmiön perusolemuksen ja siihen kytkeytyvien merkitysrakenteiden ymmärtämisen, jäsentämisen ja tulkitsemisen.

Tutkimukseni kiinnittyy sosiaalityön ja sosiologian tutkimusperinteisiin. Tutkimukseni sijoittuu sosiaalityön, rakenteellisen sosiaalityön, lastensuojelun ja jälkihuollon tutkimuskentälle, mutta sillä on yhtymäkohtia myös sosiologiseen nuorisotutkimukseen. Tutkimukseeni

on lisäksi vaikuttanut sosiologi Pierre Bourdieun luokkateoria, jota on käytetty laajasti erityisesti koulutuksen ja kulttuurin tutkimuksessa.

3.2 Aineisto

Tutkimusaineistoni muodostuu kuuden jälkihuollosta itsenäistyneen nuoren aikuisen haastattelusta. Kyse on avoimista haastatteluista, jotka on toteutettu vuoden 2024 tammi -helmikuussa. Pyrin löytämään tutkimukseni informanteiksi lastensuojelun kokemusasiantuntijoina toimivia nuoria aikuisia, joilla on tietoa tutkimukseni kohteena olevista nuoren aikuisuuden ja lastensuojelun jälkihuollon ilmiöistä ja jotka ovat avoimia puhumaan aiheesta sekä edustavat ja tuottavat eri näkökulmia siihen (Engel & Schult 2010, 227). Aineiston moninaisuus mahdollisti kokemuksista ja merkityksistä rakentuvien perspektiivien kautta edellytykset löytää ja paljastaa uusia aspekteja jälkihuollon merkityssuhteista (Eskola & Suoranta 2008, 20; Lehtomaa 2005, 171), niiden keskinäisistä yhteyksistä ja merkityksissä rakentuvista mahdollisuuksista tarkastella menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden elämiskenttien yhtymäkohtaan sijoittuvaa jälkihuoltoa.

Löysin tutkimuksessani kokemuksiaan ja näkemyksiään jakavat nuoret aikuiset välillisesti Lastensuojelun Keskusliiton kautta. Lastensuojelun Keskusliiton jäsenistöön kuuluu useampia lastensuojelun jälkihuollon kehittämis- ja tutkimustoimintaa paikallisella ja valtakunnallisella tasolla toteuttavia toimijoita. Aloitin aineistonkeruuni ottamalla sähköpostitse yhteyttä Lastensuojelun Keskusliittoon. Keskusliiton viestinnän ja tietopalvelun kanssa käymäni sähköpostinvaihdon aikana konkretisoitui kaksi vaihtoehtoa: Keskusliitto voisi julkaista tiedon Pro Gradu -tutkielmastani jäsenkirjeessään tai voisin henkilökohtaisesti ottaa yhteyttä niihin Keskusliiton jäsenoimijoihin, jotka ovat mukana lastensuojelun jälkihuollon kehittämis- ja vaikuttavuustyössä. Lastensuojelun keskusliitosta sain tukea näiden jäsenjärjestöjen löytämisessä. Otin yhteyttä aluksi neljään järjestötoimijaan, joiden tiesin aktiivisesti toimivan lastensuojelun jälkihuollon kehittämisen eri kentillä ja jotka olivat jokainen laatineet lausunnon koskien hallituksen syksyllä 2023 ajankohtaista suunnitelmaa jälkihuollon ikärajan laskemiseksi.

Olin varautunut laajentamaan tutkimukseni yhteistyökumppaneiden etsintää, mutta tavoitin aineistoni kannalta riittävän määrän lastensuojelun kokemusasiantuntijoina toimivia 25–30-vuotiaita nuoria aikuisia, joiden jälkihuolto-oikeus oli päättynyt 21 vuoden ikään. Pro Gradu -tutkimuksestani tiedottaminen tapahtui yhteyshenkilön välityksellä, joka toimitti minulle tutkimukseen osallistumisesta kiinnostuneiden nuorten aikuisten yhteystiedot. Otin yhteyttä tutkimuksesta kiinnostuneisiin henkilöihin tekstiviestitse haastatteluajan sopimiseksi. Haastattelut toteutettiin haastatteluun halukkaan nuoren aikuisen omaa valintaa kunnioittaen joko kasvokkaisina haastatteluina tai Microsoft Teams -sovelluksen kautta.

Haastattelut olivat kestoltaan viidestäkymmenestä minuutista seitsemääkymmeneen kahdeksaan minuuttiin. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä kolmesataakuusikymmentäkaksi minuuttia. Litteroin haastattelut Word-tiedostoiksi ja tein jo aineiston litterointivaiheessa kohdennuksen tutkimukseni kannalta olennaisiin haastatteluosuuksiin eli jätin litteroinnin ulkopuolelle osan tutkimukselleni selkeästi epärelevantista aineistosta. Tutkimuskysymysteni kannalta merkityksetön aineisto syntyi keskustelun dialogissa rakentuvassa vuorovaikutuksessa, jossa keskustelu polveili erilaisten siirtymien kautta tutkimuskysymyksistä pois päin ja taas takaisin tutkimustehtävän kannalta oleellisiin aihealueisiin. Tutkimuskysymysteni kannalta oleellista kirjallista aineistoa muodostui kahdeksankymmentäkolme sivua. Litterointi on tehty fontilla Times New Roman, fonttikoolla kaksitoista ja rivivälillä 1,5.

Tutkimusaineistoni on syntynyt kielellisessä kommunikaatiossa vuorovaikutustilanteessa, jossa kumpikaan tilanteen toimijoista tai itse tilanne ei ole neutraali, vaan kaikki tilanteessa on vaikuttanut aineiston syntyyn. Tutkimusaineiston analyysin kiehtovuus onkin sen paikallisuudessa ja loputtomassa tulkinnallisuudessa, sillä puheen merkitys (tulkittu ja annettu) on ensinnäkin sidoksissa paikkaan, jossa keskustelu tapahtuu, mutta myös asian sanomisen asemoitumisessa keskustelun kokonaisuuteen (Eskola & Suoranta 2008, 144). Aineistoni avoimissa haastatteluissa korostui vahvasti keskustelun dialogisuus, jolloin minun tuli huomioida aineiston analyysissä kielen olemus sosiaalisen todellisuuden tuotteena, joka myös itse tuottaa todellisuutta – kieli ei ole koskaan neutraali heijastuma sosiaalisesta todellisuudesta (Eskola & Suoranta 2008, 140).

3.3 Aineiston analyysi

Laadullinen analyysi rakentuu kahteen toisiinsa lomittuvaan vaiheeseen eli havaintojen pelkistämiseen ja aineistosta nousevien johtolankojen tai sen antamien vihjeiden perusteella tutkittavasta ilmiöstä tehtävään merkitystulkintaan, jota voidaan verrata arvoituksen ratkaisemiseen. Aineiston analyysissa huomioidaan vain teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten kannalta olennaiset asiat. Analyysi on tutkimuksen oleellinen osatekijä tutkimusprosessin alusta asti, sillä jo tutkimuskysymyksiä määriteltäessä tutkija muodostaa näkemyksen siitä, millaiseen kysymyksen asetteluun hän haluaa aineistonsa analyysivaiheessa kytkeä. (Alasuutari 2018, 38–42.)

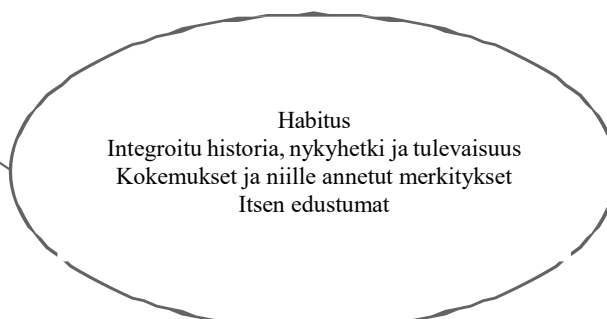
Analysointimenetelmänä käytän teorialähtöistä sisällönanalyysia, jossa pyrin ymmärtämään ja jäsentämään aineistosta nousevia merkityskokonaisuuksia Bourdieun habituksen, pääoman ja kentän käsitteiden kautta. Tutkittavan ilmiön olennaisten aspektien ja näiden välisten suhteiden ymmärtäminen mahdollistaa itse ilmiön ymmärtämisen. Tutkimieni ilmiöiden kokonaisuudet hahmottuvat selkeämmin, kun kykenen hahmottamaan aineistosta ilmiön eri puolia, jotka muodostavat merkityskokonaisuuksia. Merkityskokonaisuudet jäsentyvät tutkimuskysymysteni ehdoilla, jotka sallivat tiettyjen aspektien esiin nousemisen ja sulkevat osan ilmiöistä havainnoinnin ulkopuolelle. Tutkimukseni näkökulma siten määrittelee sen, mikä tutkittavassa aineistossa on olennaista. (Laine 2015, 44.)

Empiirisessä tutkimuksessa tieteellisyyden kriteeri on aineiston laatu ja sen käsitteellistämisen kattavuus, jonka kautta tutkimuskohde sijoitetaan siihen kytkeytyviin yhteiskunnallisiin yhteyksiin (Eskola & Suoranta 2008, 18). Tutkimukseni tavoitteena on yhteiskunnallisten rakenteiden, sosiaalisten käytäntöjen ja ihmisten toiminnan ymmärtäminen, joka edellyttää aineistosta tehtyjä tulkintoja merkityksistä (Rolin, Kakkuri-Knuutila & Heinonen 2006, 9). Näistä tulkinnoista rakentuvat merkityssuhteet on mahdollista tavoittaa vain ymmärtämällä, sillä fenomenologisen näkemyksen mukaan merkityssuhde on olemassa ainoastaan ja vain ymmärtämisessä (Rauhala 2005, 32).

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on kokemusten ja merkitysten monitahoisuuden ymmärtäminen ja niiden tulkinta, joka edelleen mahdollistaa yleisyyden lisäksi ilmiöiden yksilöllisen moniulotteisuuden ymmärtämisen (Laine 2015, 45). Aineiston erottelun sijaan analyysini pyrkii selvittämään ilmiön olemuksellisen merkitysrakenteen, jota Laine (2015, 46) kuvaa kartaksi merkityskokonaisuuksien välisistä suhteista. Näitä merkityskokonaisuuksiani rakennan Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitteistä lähtöisin, joihin sijoitan lastensuojelun jälkihuollon ja nuoren aikuisuuden, joiden merkityssuhteet havainnollistuvat Bourdieun käsittekokonaisuudessa.

Taulukko 1 Habituksen, pääoman ja kentän olemuksellinen merkitysrakenne jälkihuollossa

Pääoma	Havainto	Merkitys
Kulttuurinen	<i>"Minä ajattelen sitä tietysti vahvasti opintojen kautta koska se oli mulle ehkä niinku sellainen ömm mikä mulle määrätti sitä jotenkin eteenpäin menemistä ja niinku yhteiskunnassa pysymistä." (H5)</i>	Koulutusmahdollisuudet, joiden kautta kiinnittyä halutuille elämiskentille.
Taloudellinen	<i>"En [saanut tukea säästämisen opetteluun]. Rahankäyttöön en millään tavalla ja se sitä... siitä keskusteltiin tosi vähän myös mun lastensuojelulaitoksessa." (H3)</i>	Taloudellisen pääoman keräämisen edellytykset
Sosiaalinen	<i>"...ei silleen välttämättä ole tai ei ole saanut niin hyviä kortteja tähän elämään verrattuna niinku muihin omaan ikäisiin, että tavallaan että... ja sekään ei mun mielestä ole itsestäänseelvyys, että kaikilla olisi se perhe joka auttaa, tukee... että se jälkihuolto voi jollekin olla se niinku turva ja tuki, joka ehkä saattaa joillakin tulla sitten perheen kautta, mutta kaikille se ei ole itsestäänseelvyys." (H2)</i>	Tukevat sosiaaliset suhteet ja suhdeverkostot yhteiskuntaan integroitumisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen mahdollistajina

Nuori aikuisuus on yhteiskunnalliselta olemukseltaan ajallisesti monikenttäinen, sillä siinä lomittuvat menneisyys ja nykyhetki, mutta sekundaarisina tiloina osana tulevaisuutta. Nuorelle aikuiselle elämänvaihe on puolestaan tulevaisuuden sävyttämää nykyhetkeä, joka rakentuu kokemuksissa itsenäisyydestä ja tarvitsevuudesta. Siirtymä aikuisuuteen ja sijaishuollosta itsenäistyminen edellyttää nuorelta kiinnittymistä yhteiskuntaan, joka tapahtuu sosiaalisissa verkostoissa ja kuulumisen kokemuksissa ns. sosiaalisen pääoman kasvattamisena (Johansson ym. 2024, 311).

Tutkimukseni haastateltavien kokemukset jälkihuollosta nivoutuivatkin ikävaiheeseen, jossa painottuu vahvasti vertaissuhteiden merkitys ja yhteiskuntaan integroitumisen kysymykset, osallisuus eri yhteisöihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Yhteiskuntaan integroituminen rakentuu yhteenkuuluvuuden tunteen kautta, joka kiinnittää nuoren aikuisen yhteiskunnan rakenteisiin ja kulttuuriin. Habitus muovautuu yhteiskunnassa tavoiteltavan aikuisuuden viitekehksessä.

3.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkimusetiikka on kietoutuneena jokaiseen tutkimusprosessin vaiheeseen. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat lastensuojelun sijaishuollosta jälkihuollon tuella itsenäistyneet nuoret aikuiset ja aikuiset. He ovat sijaishuollosta itsenäistyessään ja jälkihuoltoon siirtyessään olleet haavoittuvassa asemassa olevia nuoria. Kokemustieto, jota kerään heiltä, ajoittuu nuoren aikuisuuden sensitiiviseen elämänvaiheeseen, joka minun on huomioitava niin aineiston keruussa, analyysissä kuin johtopäätöksiä aineistosta tehdessäni. Myös kokemukset, joista he kertovat voivat olla henkilökohtaisia ja sellaisenaan vaikeita jakaa.

Tutkimuksen teon eettisiin peruskysymyksiin kuuluu sen mahdollisen hyödyn tai haitan tiedostaminen ja arvioiminen, jota tutkimukseen osallistuville informanteille syntyy sekä kysymykset siitä, kuinka turvataan tutkimuksen luotettavuus eikä johdateta tutkittavia harhaan (Eskola & Suoranta 2008, 56; ks. myös Yhteiskunnallisen tutkimuksen tietosuoja 1987). Olen muotoillut tutkimuskysymykseni tavalla, joka mahdollistaa ilmiöistä keskustelun

yleisellä tai henkilökohtaisella tasolla, jolloin omakohtaisten kokemusten jakamisen taso jää haastateltavan päätettäväksi. Tutkimukseeni osallistuminen ei edellytä henkilökohtaisten tietojen jakamista, sillä tutkimukseni kohdentuu ensisijaisesti ilmiöihin, jotka jäsentyvät näkökulmissa, tulkinnoissa, merkityksissä ja mahdollisissa omakohtaisissa kokemuksissa.

Olen pyrkinyt huomioimaan aineiston keruussa Pertti Alasuutarin (2018, 147) näkemyksen vuorovaikutuksen näkymättömistä dimensioista: ”Kaikkien hierarkioiden ja valtasuhteiden ulkopuolella olevaa kahden ihmisen kohtaamista ei ole olemassakaan”. Tutkimusetiikan ja tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta haastattelutilanteissa on aina huomioitava haastattelijan vaikutus haastateltavaan ja haastateltavan tuottamaan empiiriseen aineistoon. Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kannalta minun tulee lisäksi esittää tutkimustulosten ja pohdinnan yhteydessä arvio niistä tilanne- ja henkilötekijöistä, joilla haastattelutilanne ja minä haastattelijana olemme vaikuttaneet ennen kaikkea haastateltavaan, mutta myös välillisesti hänen kauttaan kerätyn tiedon luonteeseen (Alasuutari 2018, 142).

Haastateltavan eettiset oikeudet eli osallistumisen vapaaehtoisuus, tietoon perustuvan suostumuksen varmistaminen, tiedonsaantioikeus ja yksityisyyden suojaaminen on turvattava tutkimuksen aikana ja sen jälkeen (Liimakka 2012). Haastateltavan eettisten oikeuksien turvaamiseksi olen laatinut haastatteluun suostumislomakkeen, jossa haastateltavaa tiedotetaan eettisistä oikeuksistaan. Olen jokaisen haastattelun aluksi tiedustellut haastateltavan halua käydä suostumuslomake vielä yhteisesti läpi sekä korostanut hänen oikeuttaan pyytää jälkikäteen poistamaan kerätty haastatteluaineisto tai sen osia. Olen litteroinnin yhteydessä anonymisoinut haastatteluaineiston ja jättänyt litteroidun aineiston ulkopuolelle sellaiset henkilökohtaiset elämäntapahtumat ja tunnekokemukset, joiden sisällyttäminen aineistoon ei ollut mielestäni eettisesti relevanttia eikä tutkimukseni kannalta oleellista. Olen koodannut haastattelut kirjain-numeroyhdistelminä H1–H6, jotka on kohdennettu satunnaisessa järjestyksessä.

Fenomenologisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa keskeistä on tutkijan kyvykkyys tavoittaa tutkittava ilmiö informanttien ilmenemismaailmasta lähtöisin (Lehtomaa 2005, 175). Jari Eskola ja Juha Suoranta (2008, 17) korostavat tutkijan objektiivisuuden syntyvän

oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta, sillä mikäli tutkijalla on oma näkemys tutkittavasta aiheesta voi se määrittää sitä, millaisen tutkimusasetelman tutkija luo. Olen tiedostanut tutkimusaiheeni valinnasta lähtien, että minulla on tutkittavasta aiheesta oma näkemykseni. Olen pyrkinyt luomaan objektiivisuutta tutkimusasetelmalla, joka ohjaa aineistonkeruuta nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen ja nuoruuteen yhteiskunnallisesti ja yhteiskunnassa rakentuvana. Muutokseen pyrkivän sosiaalityön näkökulma sitoo tutkimuskysymykseni yhteiskunnan rakenteisiin ja olosuhteisiin, joissa niin nuoruus rakentuu kuin lastensuojelun jälkihuolto ilmentyy. Hermeneuttis-fenomenologinen näkökulma kohdentaa analyysini haasteltavien kokemuksiin ja kokemuksista muodostuviin merkitysrakenteisiin.

Noudatan tutkimuksessani eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaisia hyvän tieteellisen käytännön perusperiaatteita, joihin lukeutuvat rehellisyys, luotettavuus, vastuunkanto ja arvostus. Perusperiaatteiden noudattaminen on edellytys hyvälle tieteelliselle käytännölle, joka tulee näkyväksi hyvinä tieteellisinä toimintatapoina kattaen koko tutkimusprosessin. (TENK 2023, 11–14.) Tiedostan vastuuni tutkijana ja tieteellisen yhteisön jäsenenä tutkimuksen konkretiassa, mutta myös sen eettisissä ulottuvuuksissa, jotka lomittuvat paitsi hyvään tieteelliseen käytäntöön ja tutkimukseen myös sosiaalityön arvoperustaan ja mandaattiin.

Pelkistetyn aineistosta kertomisen sijaan pyrin rakentamaan aineistooni näkökulmia, jotka ovat teoreettisesti kestäviä. Kohdeilmiötä koskevan teoreettisen herkkyyden kehittäminen on tästä syystä aivan yhtä oleellista tutkimukselleni kuin pyrkimykseni koota rajattu tutkimusaineisto. Laadullisessa tutkimuksessa ratkaisevaa on aineistosta tehtyjen tulkintojen syvyys ja kestävyys, jotka olen pyrkinyt tavoittamaan aineistosta tekemissäni tulkinnoissa ja merkitysyhteyksien paikallistamisessa. (Eskola & Suoranta 2008, 61–62, 67.)

Noudatan tutkielmassani tieteellistä tutkimusta sosiaalisena rakenteena ja käytäntönä määritteleviä tiedollisia arvoja, joihin Kristina Rolin (2006, 16) sisällyttää totuuden ja johdonmukaisuuden. Totuus ja johdonmukaisuus lomittuvat tutkimusetiikkaan, sillä eettisesti toteutettu tutkimus edellyttää totuudellisuutta ja johdonmukaisuutta useilla eri tasoilla. Alvensson ja Sandberg (2013, 1) kuvailevat valtaosan tutkijoista haluavan tuottaa ei vain luotettavia

empiirisiä tuloksia ja teorioiden uusia variaatioita, mutta myös mielenkiintoisia ja vaikuttavia ideoita ja teoretisointeja. Tutkijan halu synnyttää uutta tai tuottaa tietoa, joka vahvistaa edeltäneiden tutkimusten tuloksia, haastaa jokaisen tutkijan, minut mukaan lukien, aineistonsa rajojen ja sisällön totuudelliseen kohtaamiseen, jossa tutkija pyrkii näkemään mahdollisimman objektiivisesti aineistonsa sisällön ja vain sen, mitä aineistossa on nähtävissä.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Nuoreen aikuisuuteen lomittuva jälkihuolto

Tutkimuksessani 21 vuoden ikä ilmenee ajallisena käännekohtana, jolloin nuori muuttuu yhteiskunnan silmissä lapsesta aikuiseksi. Siirtymä aikuisuuteen, siihen kohdistuvine odotuksineen, velvollisuuksineen ja paineineen, näyttäytyy yhtäkkisenä muutoksena yhteiskunnan tukemasta orastavan aikuisuuden ajanjaksosta itseohjautuvaan, päämäärätietoiseen ja aktiivisen toiminnan aikuisuuden vaateeseen. Muutos yhteiskunnallisessa suhtautumisessa nuoreen aikuiseen näyttäytyy kokemuksissa ennakoimattomana, mutta nuori aikuinen sopeutuu siihen ennen kaikkea ikävaiheelle ominaisen itsenäisen selviytymisen mielikuvan välittämänä.

”Must tuntuu, että on ihan hirveästi niinku odotuksia ja velvotteita, niin sitä on kuitenkin sitten niinku niin nuori. Joskus 21 vuotiaanakin niinku ihan lapsi. Tottakai tuntuu, että niinku mä oon tosi vanha ja tietää kaikesta kaiken, mutta sitä on niin nuori silloin oikeasti.” (H1)

Osassa haastatteluista tulee ilmi, että nuoreen aikuisuuteen liittyy yhteiskuntaan sijoittumisen haasteita. Nuoreen kohdistuu myös ulkoa tulevia odotuksia ja velvoitteita, jotka voivat tuntua nuoresta kohtuuttomilta. Odotukset ja velvoitteet kohdistuvat nuoriin yhteiskunnallisena ryhmänä (Aaltonen & Heikkinen 2013, 198), mutta sijaishuollosta itsenäistyvään nuoreen on todettu kohdentuvan myös odotuksia nopeasta ja nuorella iällä tapahtuvasta aikuisuuteen siirtymisestä (esim. Palmer ym. 2022, 748). Kaiken tämän keskellä nuori voi kokea itsensä ”vanhaksi aikuiseksi”, joka tietää kaikesta kaiken. Kohtuuttomat odotukset voivat tuottaa näköalattomuutta ja vaikeutta löytää omaa paikkaa maailmassa. Suhde yhteiskunnallisiin kenttiin on vielä jäsentymätön ja nuori aikuinen vasta selvittää omaa aseitoimistaan suhteessa kenttien muihin toimijoihin ja myös itse elämiskenttiin.

Ikävaihetta voidaankin tarkastella eräänlaisena välitilana, jossa nuoren aikuisen suhde erilaisiin elämää kannatteleviin pääoman muotoihin on vielä jäsentymätön. Sosiaaliset verkostot ja taloudellinen turvallisuus ovat nuoren aikuisuuden aikana rakentumisvaiheessa. Tämä ikävaiheeseen liittyvä epävarmuus ei kuitenkaan ole sitä ellettäessä järkeiltävissä, vaan sen

havaitsemiseen ja jäsentämiseen tarvitaan tukea. Koko laajuudessaan se hahmottuu vasta myöhemmin aikuisuudessa. Osa haastateltavista korostaa sitä, miten juuri jälkihuollon aikaisen ikävaiheen elämiskentät ja niiltä kerättävissä oleva pääoma, määrittävät tulevaisuuden elämänlaatua. Vaihtoehtoiset tulevaisuudennäkymät kytkeytyvät siten nuoren mahdollisuuden säilyttää tai kerätä pääomaa aikuisuuteen, mikä mukailee aiempaa tutkimusta resursilähtöisestä tulevaisuuden rakentumisesta (Tolonen & Aapola-Kari 2021).

”Et sitä jotenkin värittää sitä ajanjaksoa tosi paljon semmonen, et se mitä sä teet näinä vuosina, mitä sä saat kasaan näinä vuosina niin se määrittää sen sun elämänlaadun todella merkittävällä tavalla vuosina sen jälkeen.” (H5)

Tutkimuksessani pääoma näyttäytyy ikävaiheessa olemukseltaan ensisijaisesti kasattavalta ja kasattavissa olevalta. Sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla on havaittu (Cashmore & Paxman 2006) olevan usein puutteita emotionaalisen, sosiaalisen ja taloudellisen tuen lähteistä. Ilman pääoman suoraa lähdeettä pääomaa ei anneta, vaan sen saaminen edellyttää nuorelta toimijuutta, jonka kautta pääoma tulee otetuksi. Pääoman ottaminen voi tapahtua myös välillisesti. Jälkihuolto näyttäytyy osalle haastatelluista nuorista aikuisista pääoman välillisenä tuottajana, jolloin jälkihuolto voidaan mieltää myös pääoman antajaksi. Jälkihuollon merkitys korostuu pääoman ja tulevaisuuden elämiskenttien tavoittelun näkökulmasta ikävaiheessa 21–24, joka näyttäytyy haastateltavien nuorten aikuisten kokemuksissa annetun ja välitetyn pääoman kannalta otollisena ajanjaksona.

”Mitä mä oon ajatellut tässä, niin mähän olisin käyttänyt niitä palveluja varmaan kaikista eniten silloin [21–24-vuotiaana]. Koska silloin kun mä just olin täyttänyt 18 ja näin niin, niin mulla oli mielessä enemmän baarissa juoksentelu ja rahojen tuhlaaminen ja kaikki typeryydet, kun niinku jälkihuolto.” (H3)

”Tai näinä ikävuosina se varmaan sen tuen käyttäminen olisi niinku paljon järkevämpää. Joo tai ainakin itseltä olisi ollut semmoista, että mä olisin käyttänyt sitä järkevämmiin ja ehkä sitoutunut niihin niinku tapaamisiin paremmin.” (H3)

Ikävaiheen (21–24) jälkihuoltomyönteisyyden voi tulkita olevan osittaista seurausta nuoruuteen kuuluvan ehdottomuuden ja vapauden kaipuun laimentumisesta elämiskentille kiinnittymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen myötä. Jälkihuoltoa ei tässä ikävaiheessa

todennäköisesti mielletä enää omaa toimijuutta mahdollisesti rajoittavana, jolloin myös sen pitkäkestoinen hyötyaspekti voi konkretisoitua. On kuitenkin huomioitava, että tutkimukseni perustuu nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen kuuluvien kokemusten tarkasteluun ja reflektointiin myöhemmästä aikuisuudesta käsin. Jälkihuollon olemassa olevat ja mahdolliset merkitykset näyttävät reflektioivassa tiedossa selkeinä, mutta ne eivät todennäköisesti ole sitä ikävaihetta eläville nuorille.

Itsenäistymisen elämänvaiheeseen kytkeytyy nuorilla yleisesti odotuksia menestyksekkäästä päätöksenteosta ja elämänhallinnasta, joita Samuels ja Pryce (2008) kuvailevat tutkimuksessaan sosiaalisiksi odotuksiksi autonomiasta ja itsenäisyydestä. Nuoren itsenäistymiseen kohdistamien odotusten ja nuoren aikuisuuden ikävaiheen kehitystehtävien näkökulmasta on ensisijaista, että nuori määrittelee itse ne tulevaisuuden elämiskentät, joita hän haluaa tavoitella. Jälkihuollosta tuetaan nuorta keräämään juuri niillä elämiskentillä tarvittavaa ja arvosettavaa pääomaa välillisesti palveluiden ja tukitoimien kautta.

4.2 Kulttuurinen pääoma – odotukset ja paineet

Pääoman eri ulottuvuuksien näkökulmasta sijoitettujen nuorten lähtökohdat jälkihuoltoon siirryttäessä ovat usein vähäisemmät ja instituutioihin painottuvat. Nyt jälkikäteen haastattelemani nuoret aikuiset kuvaavat suhdettaan yhteiskuntaan ikävaiheessa 21–24 koulutuksen kautta. He tekevät erontekoa eri kulttuurista pääomaa omaavien perhesysteemien välille peilaten niitä koulutustaustaan ja sosioekonomiseen asemaan. Ne merkityksellistyvät haastattelemani nuorten aikuisten kokemuksissa periytyvinä tai siirrettävinä kulttuurisina ja taloudellisina pääomina. Tiettyjen yhteiskunnallisten asemien saavuttaminen on voinut näyttäytyä epätodennäköiseltä nuoruudessa oman elämänhistorian ja elämiskenttien vuoksi, mutta saavuttamattomuuden mielikuva on voinut syntyä myös yhteiskunnan välittämänä.

Jälkihuoltoon siirtyvien nuorten on myös todettu (STM 2019, 11) olevan usein ikäverrokkieihinsa nähden merkittävästi heikommassa asemassa, kun tarkastellaan heidän mahdollisuuksiaan saavuttaa yhteiskunnan keskimääräinen elintaso ja elämänlaatu. Kulttuurinen pääoma, jota Bourdieun teoretisoinnissa kasvatetaan ja siirretään perheessä ja suvussa

sukupuolvelta toiselle, jää monen nuoren osalta puuttumaan sijoituksen epäsuorana seurauksena tai sitä ei ole ollut siirrettäväksi. Kulttuurisen pääoman periytyminen todentuu haastateltavien nuorten aikuisten puheessa esimerkiksi siirtyvänä sosioekonomisena asemana ja koulutustasona. Tämä kulttuurisen pääoman todentuminen vastaa Harrikarin ja Rauhalan (2019) kuvausta yhteiskuntaluokkien sisällä toisintuvista olosuhteista, joissa kulttuurinen pääoma rakentuu luokkajaossa.

”...Kun selkeästi osa porukasta siinä kuitenkin pärjää paremmin kuin toiset et niinku mihin se sit liittyy ni ainakin noiden tulosten perusteella, kun katotaan et ketkä päätyy korkeakoulutuksen piiriin ja missä vaiheessa elämää, niin kyl ne aika voimakkaasti periytyy ne semmoset tavallaan sosioekonomiset asemat ja koulutustasot, että siel on niinku lääkärien lapsista tulee lääkäreitä ja semmoista.” (H5)

Nuoren aikuisuuden ikävaiheeseen kuuluu oman asemoitumisen rakentuminen suhteessa muihin. Asemoitumista tapahtuu nuoresta itsestään lähtevän tarkastelun lisäksi myös yhteiskunnan välittämänä tulevaisuuskuvana, jota esimerkiksi yllä olevassa sitaatissa kuvaavat tilastolliset todennäköisyydet. Sosiaalinen vertailu on nuoruuden ja nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa erityisen voimakasta, sillä omaa asemoitumista eri elämiskentillä vasta hahmotetaan ja tavoitellaan. Tietoisuus epäsuhtaisista lähtökohdista oppimiseen ja opiskeluun voi olla nuorilla vahva ja määrittää siten nuorten omia mahdollisuuksia siirtyä sellaisille toimintakentille, jotka symboloivat sosiaalisesti erilaista yhteiskunnallista statusta. Oman kulttuurisen pääoman havainnointi suhteessa mahdollisiin tulevaisuusskenaarioihin, joihin itseä asemoidaan, voi näyttäytyä tietoisuutena yhteiskunnan sosiaalisista asemista.

Bourdieu mieltää kulttuurin käsitteenä viittaavan tulkintamalleihin tai resursseihin, joiden varassa ihminen rakentaa ja selittää omaa elämänasennettaan, maailmankuvaansa ja yhteiskunnallista asemaansa (Alasuutari 2018, 58). Kulttuurisen pääoman epätasaisen yhteiskunnallisen jakautumisen lisäksi tiettyjen yhteiskunnallisten asemien taustalla tunnistetaan myös perheeltä saatava taloudellinen pääoma opiskeluun. Kulttuurinen ja taloudellinen pääoma kietoutuvat toisiinsa ja merkityksellistyvät jälkihuollossa itsenäistyvän nuoren tulevaisuusnäkyminä ja kokemuksina kouluttautumisen mahdollisuuksista.

”... Että ne liittyy sun olosuhteisiin niinku taloudellisiin olosuhteisiin, et jos sinä oot perheestä, jossa sä saat semmosta akateemista, henkistä pääomaa sieltä... kulttuurista pääomaa sieltä perheestä plus ne taloudelliset valmiudet elää opintojen aikana jotenkin niin se ... ne on ne tavallaan edellytykset, joita kaikilla ei ole.”(H5)

Haastattelemilleni nuorille aikuisille perhesysteemit, joissa on siirrettävää akateemista pääomaa, näyttäytyvät kasvuympäristönä, jossa kulttuurisen pääoman lisäksi henkiset ja taloudelliset resurssit tulevat annettuina. Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren kasvuympäristöön on saattanut kuulua lapsuudesta asti isoja muutoksia, menetyksiä ja elämänkriisejä, jotka ovat vaikeuttaneet tai tehneet mahdottomaksi kiinteiden ihmissuhteiden luomisen turvallisiin aikuisiin. Silloin nuorella itsenäistymisvaiheessa hallussaan oleva kulttuurinen pääoma on muotoutunut tämän mukaisesti. Siinä mielessä tuki, joka mahdollistaa esimerkiksi kouluttautumisen ja sosiaalisen etenemisen on merkittävää lastensuojelun sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle. Mahdollisuudet saavuttaa itselleen merkityksellisiä tavoitteita vahvistavat myös nuoren sitoutumista osaksi yhteiskuntaa (Kallio 2022), jolloin itsenäistyvän nuoren kulttuurisen pääoman kasvattaminen kasvattaa myös yhteiskunnan pääomaa.

Nuoruus ja nuori aikuisuus ovat aika- ja paikkasidonnaisuutensa lisäksi myös vahvasti lomittuneet yhteiskuntaan, sen rakenteisiin ja vallitsevaan kulttuuriin. Suomessa nuorta aikuisuutta määrittää vahva kouluttautumisen odotus ja tietyntasoinen vaadekin. Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutus on yhteiskuntaan integroiva tekijä, joka määrittelee aikuisen aseman koulutus- ja työelämäkentillä, joilla asemoituminen ilmenee jaettuina ja otettuina statuksina kentän toimijoiden välillä. Koulutuksen ja ammattiaseman kautta tapahtuva statusjaottelu saa oikeutuksensa yhteiskunnallisina diskursseina. Näitä diskursseja myös nuoret aikuiset toisintavat:

”Mun mielestä niinku yhteiskunnassa arvostetaan niinku että oot koulussa tai oot työelämässä, että jos vaikka niinku tutustuu uusiin ihmisiin, niin ekana kysytään, että mitä sä opiskelet, ootko sä töissä tai silleen että se on niinku semmoinen. Että jos oot sen ulkopuolella, niin sitten se tavallaan on niinku syrjäytymisriski.” (H2)

Kouluttautuminen näyttäytyy tutkimuksessani nuoren aikuisuuden ikävaiheessa eteenpäin menemistä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä määrittävänä tekijänä. Koulutuksen ulkopuolelle jääminen tai koulutuksesta tippuminen ilmenevät nuorille aikuisille raadollisina, jossain määrin jopa peruuttamattomina yhteiskunnasta syrjäyttävinä tekijöinä. Koulutus lomittuu vahvasti ulkoisiin, yhteiskunnallisiin odotuksiin (Suutari 2002), jotka painottuvat yhteiskunnassa arvostettavaan koulutukseen ja koulutuksen tuomien taloudellisten resurssien määrään. Tarjolla on laaja skaala erilaisia koulutusvaihtoehtoja, joiden joukosta nuoret pyrkivät paitsi löytämään itseään kiinnostavan ja motivoivan tutkintolinjan myös yhteiskunnassa arvostetun ammatin, joka tarjoaa heille tulevaisuudessa pääsyn riittäviin taloudellisiin resursseihin.

”Itseasiassa mä oon välillä miettiny sitä et valinnanvapaus, se on vähän se, vaatii tiettyjä puitteita ja olosuhteita varsinkin, jos oletus on, että sä teet kerralla sen oikean päätöksen... Mul oli sellainen ajatus yhdestä oikeasta ihan samalla tavalla, kun jotkut lähestyy ihmissuhteita silleen, et se oikea pitää löytää. Niin sellasesta suosta sen oikean löytäminen ja niinku se sellainen, että sen pitää olla just se oikea ala, että se ei riitä, että se on hyvä tai toimiva ala.”
(H5)

Koulutusvalintojen valinnanvapaus näyttäytyy nuorten aikuisten kokemuksissa todellisuudessa ehdollisena ja pääomiin kytkeytyvänä. Koulutusvalintojen koettu ehdollisuus vastaa aiempia tutkimustuloksia, joissa yhteiskuntarakenteiden on tunnistettu määrittävän niin nuorten valintoja kuin kokemuksia (mm. Tolonen 2013). Osa koulutusvaihtoehtoista on yksityisten oppilaitosten tarjonnassa helpommin saavutettavissa, jolloin niihin hakeutuminen edellyttää koulutusta arvostavaa kulttuurista, mutta myös perheen taloudellista pääomaa. Korkeakouluopinnoissa hakija saa pisteitä ensikertalaisuudesta, joka voi asettaa paineita valita juuri itselle täydellinen ala, jota yksi haastateltavista kuvasi edellä elävästi sen oikean etsimisenä.

Koulutusvalintoja tehdään ikävaiheessa, jossa oma ajatusmaailma tulevaisuudesta on usein vielä keskeneräinen tai ainakin jäsentymätön, jolloin sen oikean etsiminen voi muodostua kilpajuoksuksi yhteishaun aikarajan kanssa. Nykyisen hallituksen maksuttomaan koulutukseen kaavailema ikärajan lasku sekä aikuiskoulutustuen lakkauttaminen luovat lisää valintapaineita jo entuudestaan paineistetuille nuorille ja nuorille aikuisille.

”... Ja sitten kun mä en päässy sinne, minne mä halusin niin mä menin toisiin opintoihin, mutta vihasin niitä niinku alusta asti. Sitten mä olin siellä varmaan vuoden ja sitten mä hain uudestaan [toiseen koulutuslinjaan] ja tein ihan niinku ihme koulutus päätöksiä vaan sen takia, että pitää kokeilla jotain.” (H1)

Pääomat eivät rakennu pakottamalla, sillä niiden kasvattaminen edellyttää aktiivista toimijuutta. Koulutusyhteiskunnassa opiskelun itseisarvo kääntyy itseään vastaan, jos nuoret aikuiset päätyvät kerryttämään kulttuurista pääomaa pakotetusti, jolloin pääoma ei ole enää varsinaisesti resurssi. Mitä on pääoma, jota sen omaava ei itseasiassa halua? Habituksen muovaantumisen kannalta koulutuslinjojen vaihtuminen ja koulutuksen pakotettu hankkiminen ovat myös mielenkiintoisia, sillä nuoren aikuisen habitukseen vaikuttavat silloin ympäristöt ja yhteisöt, joihin hän ei lähtökohtaisesti halua kuulua.

Tutkimuksessani kuuluu vahvana nuorten aikuisten tahto saavuttaa koulutukselliset päämäärät sekä luoda edellytykset hyvään tulevaisuuteen ja aikuisuuteen. Koulutuksellisten päämäärien saavuttaminen edellyttää hyviä arvosanoja eli kulttuurista pääomaa, joka takaa nuorelle pääsyn seuraavan koulutustason instituutioon ja saa legitimoitua merkityksensä, muiden pääomien tapaan, symbolisen pääoman kautta, joka kytkeytyy yhteiskunnalliseen valtaan (Tolonen & Aapola-Kari 2021, 119). Kulttuuriseen pääomaan kytkeytyvä symbolinen pääoma ja valta paikallistuivat tutkimuksessani nuorten aikuisten tietoisuuteen tilastollisista todennäköisyyksiä sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten koulutustasosta.

”... tosi tärkeä se, että mä päihitän tilastot. Minä oon kuitenkin lukenut sen verran noita tilastoja siitä, kuinka moni lasten – varsinkin varhain huostaanotettu - päätyy vaikka tekee sen ylioppilastutkinnon tai päätyy hankkimaan yliopistotutkinnon.” (H5)

Tutkimusten tuottama tieto muodostaa yhden kulttuurisen mallin, joka voi jälkihuollossa olevalle nuorelle merkitä uskomusta omien mahdollisuuksien rajallisuudesta. Mielikuva rajallisista mahdollisuuksista voi johtaa siihen, että nuori ei hahmota omia tosiasiallisia mahdollisuuksiaan, vaan toisintaa kulttuurisen mallin tuottamaa tulevaisuuskuva. Lisäksi tutkimuksessani nuorten aikuisten saama tuki opiskeluun on näyttäytynyt etenkin toisen asteen

opinnoissa osittain vaillinaisena ja vaatinut nuorelta itseohjautuvuutta tuen saamiseksi. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että sijaishuollosta itsenäistyville nuorille tulisi tarjota laajempaa opiskelun tukea, joka auttaa heitä integroitumaan toisen asteen ja etenkin korkea-asteen opintoihin (Harder, Mann-Feder, Oterholm & Refaeli 2020, 3).

Osa tutkimukseeni osallistuneista nuorista aikuisista toi esille vahvaa päämäärätietoisuutta ja tulevaisuudenuskoa, joka rakentui omasta identiteetikuvasta ja habituksesta. Yhteiskunnan ja yhteisöjen nuoriin kohdistamat paineet siivilöityvät nuoren oman ajatusmaailman ja tulevaisuuden toiveiden läpi, jolloin nuoren kyky suodattaa niitä rakentuu kyvyssä määritellä ja kohdentaa omaa suuntaansa aikuisuuteen. Nuoren kyky suodattaa häneen kohdistuvia paineita voidaan nähdä jonkin tasoisena tietoisuutena habituksen olemuksesta ja habituksesta lähtevästä suuntautumisesta eri elämiskenttiin.

”Mä oon onneksi ollut tosi semmoinen, että niinku mä teen mitä mua kiinnostaa ja mä en ota paineita niin kun ulkopuolisten mielipiteistä. Mut joo, mä oon kanssa ollut vähän silleen, että niinku mun toinen vanhempi haluaa musta suunnilleen jonkun aivokirurgin ja toinen puoli mun suvusta uskoo et must ei ikinä tuu mitään.” (H1)

Nuoren koulutusvalinnat sijoittuvat tutkimuksessani usean tosiinsa lomittuvan toimintakentän rajapintaan, jossa nuori tarkastelee valintoja suhteutettuna niiden vaatimiin resursseihin ja kiinnostusarvoon eli tavoiteltavuuteen. Salovaaran (2023, 118) mukaan nuorten koulutusvalinnat sijoittuvat monitahoiselle kentälle, jossa valintoihin ja valinnan mahdollisuuksiin vaikuttavat paitsi nuoren perhetausta ja toimijuus myös koulutus- ja yhteiskuntapoliittinen kenttä. Tapio Rätty (2023, 881) korostaakin lastensuojelun jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten mahdollisuuksien yhteiskuntaan kiinnittymiseen ja integroitumiseen olevan riippuvaisia nuorten tosiasiallisista mahdollisuuksista kouluttautua tai saada tarpeenmukaista kuntoutusta. Nuorten oma näyttämisen halu voi olla myös eteenpäin vievä voima, jolla kyseenalais-tetaan mahdollisesti negatiiviseksi muodostettua tulevaisuuden visiota, kuten seuraavasta sitaatista tulee ilmi:

” ... Mulla on itsellä ollut hirveä tahto just silloin just näinä ikävuosina niinku näyttää, että mä pystyn esimerkiksi valmistumaan ja tota niinku elämään semmoista normaalia elämää.” (H3)

Nuoret eivät ota kulttuurista pääomaa annettuna, vaan heillä on myös tahto kyseenalaistaa niitä skenaarioita, joita heistä tutkimuksissa tuotetaan. Tutkimuksessani nuorten aikuisten kokemuksia väritti vahva päättäväisyys, joka yhdistettynä itseohjautuvuuteen mahdollisti nuorille pääsyn väylille, jotka johtivat tavoitelluille tulevaisuuden elämiskentille. Jälkihuollon yksi merkittävä tehtävä on tukea kaikkia jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria pääsemään elämiskentille, jotka näyttävät kaukaisilta, mutta haluilta. Lötjösen (2024, 35) niin ikään laadullisesta aineistosta rakentuvassa tutkimuksessa nuorten luokkapohdinnoista nuoret tarkastelivat käsityksiään toimijuuden mahdollisuuksista yhteiskunnallisten tekijöiden kautta ja paikallistivat ne koulutukseen, rahaan ja keskiluokkaisuuteen.

Kulttuurinen pääoma nivoutuu tutkimuksessani odotetusti koulutuksen ja työn osalta erottamattomasti taloudelliseen pääomaan. Sosiaalisen median vaikutukset nuorten tulevaisuuden toiveisiin ammatin ja sen tarjoamien taloudellisten resurssien suhteen ovat selvästi aineistossa nähtävillä sekä inspiraation lähteenä että epärealistisia odotuksia luovina. Epärealistiset odotukset ja tulevaisuuden toiveet vaikuttavat rakentuvan siihen käsitykseen, että yhteiskunnassa on asemia, joiden eteen ei tehdä töitä tai nähdä aktiivisesti vaivaa, vaan niihin jontenkin sattuman tai onnen kautta päädytään. Näissä yhteiskunnallisissa asemissa kulttuurisen ja taloudellisen pääoman yhteydessä on myös symbolista pääomaa, joka näyttääytyy maineena tai kuuluisuutena (Garrett 2018).

”Paljon tapaa esim. nuorii poikii, jotka on silleen, että musta tulee räppäri. Mä kysyn et ok, mitä se vaatii? No et mä tapaan jonkun julkkiksen. Ja kun sä voisit itse omilla teoilla edesauttaa sitä, että sä voit esim. tavata semmosia ihmisii, jotka tekee musiikkia. Mee johonkin musiikkikouluun, mee johonkin missä harrastetaan musiikkia. Niin ota askelia lähemmäs sinne musiikkimaailmaan, mutta ei kun ne vaan odottaa, että tyylisiin joku suuri räppäri tulee hakemaan tyylisiin kotoa.” (H1)

Sosiaalinen media on muuttanut merkittäväällä tavalla nuorta aikuisuutta tuoden siihen läpinäkyvyyttä, joka on kuitenkin olemukseltaan osittain vääristynyt. Nuoreen aikuisuuteen

kuuluva jäsentymättömyys suhteessa yhteiskunnalliseen kenttään ja pääomiin on myös tulevaisuuden jäsentymättömyyttä. Tulevaisuus on abstrakti käsite ja aikakenttä, jonka jäsentymättömyys vaikeuttaa tavoiteltavan tulevaisuuden edellyttämän konkreettisen toiminnan hahmottamista. Konkreettisella toiminnalla tarkoitan pääomien luomia edellytyksiä saavuttaa tavoiteltava tulevaisuus.

4.3 Taloudellinen pääoma – mahdollisuudet ja mahdottomuudet

Jokainen haastattelemanuori aikuinen toi esille jälkihuollon taloudellisen tuen merkityksellisuuden itsenäistymisvaiheessa. Taloudellisen tuen merkitys on todennettu myös tutkimuksissa merkittäväksi eduksi jälkihuollon piirissä oleville nuorille (STM 2019, 18–20). Taloudellinen pääoma rakentuu jälkihuollossa konkreettisesti itsenäistymisvaroina tai niiden puuttuessa jälkihuollon taloudellisena tukena itsenäistymiseen. Välillisenä taloudellisena pääomana on jälkihuoltoon kuuluva oikeus opiskella tutkintoon ilman lainan noston edellytystä, jolloin lastensuojelun jälkihuollossa oleva nuori saa Kansaneläkelaitoksen maksaman opintorahan lisäksi perustoimeentulotukea opintolainan osuuden sijasta.

”Että siinä just se taloudellinen tuki ehkä oli itselle semmoinen iso juttu. Että ei tarvinnut ottaa opintolainaa...” (H2)

Nuorten velkaantuminen on noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun vahvemmin hallituksen maksuttomaan koulutukseen kohdistamien säästötoimenpiteiden seurauksena. Opiskelijoihin kohdistetaan ristiriitaisia odotuksia mahdollisimman nopeasta tutkinnon suorittamisesta, mutta yhä enenevässä määrin myös opiskelun ja työnteon yhdistämisestä. Työelämään siirryttäessä vastavalmistuneelta opiskelijalta edellytetään usein tutkinnon lisäksi työkokemusta alalta, jolle hän pyrkii työllistymään. Yksi taustatekijä Suomessa viime vuosina lisääntyneelle syrjäytymiselle on muutos yhteiskunnan yksilölle suuntaamissa vaatimuksissa, jotka ovat kasvaneet samassa linjassa yhteiskunnan vaurastumisen kanssa (Erola & Moisio 2014, 92). Yhteiskunnan taloudellisen tilanteen heiketessä vaatimukset eivät ole laskeneet, vaan niitä kohdistetaan yhä enenevässä määrin nuoriin, kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi:

”Nykyään on paljon kannattavampaa melkein opiskelijan niinku yrittää, että jaksaisi tehdä töitä ja opiskella kun se, että olisi tuilla ja opiskelisi. Koska nykyään velvoitetaan ja yritetään saada koko ajan velkaantumaan nuoria lisää ja lisää, joka sitten on taas tulevaisuuteen huono, että sehän vaan käyttää sitä tulevaisuuden harmaata aluetta tavallaan.” (H4)

Sitaatti todentaa, että nuoret ja nuoret aikuiset ovat hyvin tietoisia heihin kohdistuvista odotuksista ja paineista taloudelliseen itsenäisyyteen liittyen. Odotukset ja vaatimukset välittyvät nuorille vallitsevissa yhteiskunnallisissa diskursseissa, joissa nuoria suunnataan kohti ansiotuloja tai lainaa opiskelun taloudellisena edellytyksenä. Nämä diskurssit voidaan nähdä myös eräänlaisina maksuttoman koulutuksen vasta-aiheina, joilla pyritään etäännyttämään yhteiskunnan taloudellista pääomaa kouluttautumisen kentältä ja siirtämään yksilölle vastuu käyttää hankittavissa olevia resursseja kouluttautumiseen.

Taloudenhallinnan taitojen aktiivinen opettelu ja sisäistäminen osana aikuisuutta ajoittuvat usein itsenäistymisen ajanjaksolle. Osa nuorista opettelee itsenäisen asumisen myötä ensimmäistä kertaa suunnittelemaan rahankäyttöä vuosi- ja kuukausitasolla, jolloin tulojen ja menojen suhteuttaminen toisiinsa voi olla vaikeaa. Taloudenhallinnan taitoihin sisältyy lisäksi kyky hallita rahankäyttöön kohdistuvia impulsseja, mikä voi olla haastavaa nuorelle, jonka itsesäätelytaidot ovat vasta kehittymässä. Tutkimuksessani nousivat odotetusti esille haasteltavien nuorten aikuisten kokemukset rahankäytön opettelun vaikeudesta itsenäistymisvaiheessa. Sulimani-Aidanin ja Melkmanin (2018, 139) tutkimuksessa myös sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret määrittelivät taloudenhallinnan haasteet yhdeksi itsenäistymisen ajanjakson päähaasteista.

”Mulla on ollut niinku tieto, että miten asioita hoidetaan, miinus laskut. Siis se, siinä mulla oli ihan hirveästi ongelmia niinku just taloudenhallinnassa.” (H3)

”Jos miettii kaikkii kenen kanssa on niinku lastensuojelutausta, ollaan kasvettu yhdessä, niin kyllä mä huomaan, että sitten ne ihmiset kenellä ei ole edes vanhempia tukiverkkona, niin ne ei sitten saa apua mistään muualta kuin jälkihuollosta. Ja mäkin myös itse koen, että jos mulla olisi ollut jälkihuolto vielä sen 21 ikävuoden jälkeen, niin mulla ei ehkä olisi ollu semmoist [rahankäytön haastetta], koska kaikki alkoi heti, kun mun rahan valvominen loppu.” (H6)

Nuorten aikuisten kuvaukset raha-asioiden hoidon ja talouden hallinnan opettelu merkityksestä jälkihuollossa ovat konkreettisia. Alemman sitaatin nuori aikuinen tuo esille myös sen, että jälkihuollon loppuminen liian varhain, 21 vuoden iässä, saattoi aiheuttaa hänelle taloudellisia ongelmia. Hän oli vielä liian nuori hallitsemaan rahankäyttöä ja kokee, että olisi tarvinnut valvontaa ja tukea siihen. Nuoreen aikuisuuteen kuuluvat elämäntilanteiden muutokset vaativat joustavia rahankäytön taitoja ja kykyä ennakoida, jotka edelleen mahdollistavat nuorelle edellytykset ottaa hallitusti vastuu omasta taloudestaan.

Itsenäistymisvarojen merkitys nousi nuorten aikuisten kokemuksissa esille etenkin ensimmäisen oman kodin ja sen kalustamisen mahdollistajana. Tutkimuksissa oma koti on tunnistettu suojaavaksi faktoriksi, joka tuottaa perustan turvallisuudelle, josta käsin nuori aikuinen voi tutkia aikuisuuden vaihtoehtoja (Glynn & Mayock 2023, 81; ks. myös Munson ym. 2017). Itsenäistymisvaroja voidaan kohdentaa asumisen lisäksi myös isompiin hankintoihin, jotka ovat mahdollistaneet nuoren aikuisuuden ikävaiheessa nuoren aseman parantumisen työmarkkinoilla esimerkiksi ajokortin myötä. Itsenäistymisvarojen määrä vaihtelee, mutta mikäli nuorella on itsenäistymisvaroja vähäisesti voidaan niiden määrää kompensoida tarvittaessa jälkihuollon taloudellisella tuella.

” ... On mahdollista niinku ostaa semmoisia kalliimpia juttuja, just huonekaluja ja puhelinta tai se autokoulu on kanssa semmoinen, että tavallaan minkä mahdollistaa niinku ne itsenäistymisvarat.” (H2)

Taloudellinen pääoma itsenäistymisvaroissa näyttäytyy nuorten aikuisten kokemuksissa ennen kaikkea hankintojen mahdollistajana. Yllä olevassa sitaatissa nuori aikuinen mieltää itsenäistymisvarojen kohdentuvan arvokkaisiin asioihin, joiden hankintaan nuorilla ei olisi todennäköisesti mahdollisuutta ilman käytössä olevia varoja. Taloudellinen pääoma mahdollistaa nuorelle myös pääsyn muiden pääoman muotojen luokse. Esimerkiksi puhelimen hankinta luo nuorelle mahdollisuuden paitsi sosiaalisten verkostojen luomiselle ja ylläpidolle, myös edellytyksen kuulua kulttuurisiin kategorioihin ja laajemmin nuorisokulttuuriin. Ajokortti voi puolestaan olla edellytys tietyille työelämäkentille kiinnittymiseen, jolloin taloudellinen pääoma luo paitsi kulttuurista ja sosiaalista pääomaa myös uutta taloudellista pääomaa. Taloudellinen pääoma toimii siten eräänlaisena investointina, jota nuori voi hyödyntää

eri elämiskentillä vahvistamalla sitä pääomaa, joka on kyseisellä kentällä arvostetuinta (Garrett 2018).

Taloudellisen pääoman kasvattamisessa nousee tutkimuksessani esille säästämisen koettu mahdottomuus, joka on leimallista nuoren aikuisuuden elämänvaiheelle. Yhteiskunnan taloudelliset tuet ovat usein vähäisiä tai viimesijaisia, jolloin ne eivät mahdollista säästämistä ja taloudellisen pääoman kasvattamista sinä aikana, jolloin yksilö tukia nostaa. Oikeus viimesijaisiin etuuksiin perustuu sille, että taloudellisia resursseja ei ole eikä niitä synny tukikauden aikana, sillä viimesijaiset etuudet on mitoitettu ensisijaisesti perustarpeiden turvaamiseksi.

”... Mutta kun se ei välttämättä ole mahdollista, että sitten saattaa vähentää ne seuraavan kuun tulot tai tälle, että se on mun mielestä. Mistä olisin ehkä itse halunnut kuulla aiemmin tai silleen, että niinku sillain, että vaikka niinku miten voi vaikka asuntoa alkaa säästää tai muutenkin silleen, että miten niinku pystyy säästämään pienistäkin tuloista niinku vähän, että tuolla niistä pienistä puroista kasvaa jokia ehkä.” (H2)

Haastateltavien nuorten aikuisten kokemuksissa korostuu, että huolimatta konkreettisesta mahdottomuudesta kerätä taloudellista pääomaa esimerkiksi opiskelun aikana on merkityksellistä, että nuoressa aikuisuudessa on mahdollista opetella hahmottamaan säästämistä. Taloudensuunnittelun ja -hallinnan taitojen opettelu nuoren aikuisuuden aikana luo tulevaisuudessa tarvittavia resursseja taloudellisen pääoman keräämiselle. Taloudellinen pääoma voidaan nähdä konkreettisen pääoman lisäksi myös kykyinä ja taitoina sen kasvattamiseen.

4.4 Sosiaalinen pääoma – kaiken takana on sosiaalinen

Sosiaalinen tukiverkosto on ratkaisevan tärkeässä asemassa nuoren yhteiskuntaan integroitumisessa. Jälkihuollon tukitoimet ja palvelut painottuvat vahvasti sosiaaliseen pääomaan, sillä jälkihuollon tavoitteena on tukea itsenäistymistä, joka todentuu kiinnittymisessä ja osallisuudessa yhteisöihin ja yhteiskuntaan. Nuoren käsitys itsestä rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa käsityksen muotoutumiseen vaikuttavat ja sitä ilmentävät

kulttuuri ja kieli (Romakkaniemi 2014, 146; Tuomisto, Ekqvist & Raitakari 2022, 110). Tutkimuksessani ihmissuhteiden rakentumisen ja ylläpitämisen kannalta nuoren aikuisuuden ikävaihe 21–24 näyttäytyy erittäin merkityksellisenä. Useat pysyvät ja merkitykselliset sosiaaliset verkostot alkavat rakentua ikävaiheessa, josta lähtöisin ne laajenevat aikuisuudessa.

”Se kyl jakaa ihmisiä tosi paljon, et miten noi vuodet on menny, et miten on saanu muodostettua, hankittua itselleen sitä verkostoa.” (H5)

Sosiaalisen pääoman kartuttaminen edellyttää nuorelta sosiaalisuutta, sillä sosiaalinen pääoma kertyy sosiaalisissa suhdeverkostoissa (Kilpi-Jakonen & Tuominen 2020, 27). Siisiäinen (2005, 89) tarkentaa sosiaalisiksi suhdeverkostoiksi yksilön ryhmä-, yhteisö- ja verkostojäsenyydet, joissa sosiaalinen pääoma ilmenee resursseina vastavuoroisissa prosesseissa. Sosiaalinen pääoma ja suhteet näyttäytyvät tutkimuksessani nuorille aikuisille myös edellytyksenä saavuttaa hyvä elämä ja taloudellinen asema yhteiskunnassa. Sosiaalisten suhdeverkostojen luominen ja sosiaalisen pääoman kerääminen voi olla nuorelle aikuiselle haastavaa tilanteessa, jossa hänen aiemmat kokemuksensa ihmissuhteista tai vuorovaikutuksellisista tilanteista eivät ole olleet turvallisia.

” ... Semmoista oikeanlaista tukea ja ymmärrystä siihen ja just vaikka mikä saattaa että, jos on niinku epävakautta niin se johtuu niinku traumaattisista kokemuksista, mikä saattaa sitten hankaloittaa sitten ihmissuhteita.” (H2)

Traumaattisilla kokemuksilla voi olla laajamittaisia vaikutuksia sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten aikuisten päivittäiseen elämään, hyvinvointiin ja ihmissuhteisiin (Kaasinen ym. 2023, 8). Jälkihuollon sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja tai vapaaehtoinen tukihenkilö voivat muodostaa jälkihuollon aikana nuorelle aikuiselle pysyvän, turvallisen ihmissuhteen ja taata luotettavan aikuisen läsnäolon itsenäistymisvaiheessa. Turvallinen, pysyvä ihmissuhde mahdollistaa myös muita nuoren aikuisuuden ikävaiheen aikana syntyviä tai sen jälkeen muodostuvia ihmissuhteita, sillä siinä syntyvät ja kasvavat tunne- ja toimintakokemukset luovat edellytyksiä myös toisille vastavuoroisille ja merkityksellisille ihmissuhteille.

”Than semmonen jonkun aikuisen tuki. Kenelle sä voit niinku soittaa, jos jotakin tulee, että kun jälkihuollon asiakkaila ei kaikilla ole sellaista ihmistä, kenelle voi vaan soittaa, että mitä mä nyt teen tämmöisessä tilanteessa tai onko tää järkevää? Tai, että mä en osaa tehdä jotain, voiko joku auttaa?” (H3)

”Mulla on kavereita kenen kanssa niinku aina pystynyt puhumaan jostain asioista, mutta sitten joitakin asioita halua puhuu aikuisen kanssa. Eikä välttämättä just edes minkään perheenjäsenen. Vaan jonku, joka osaa niinku puolueettomasti sitten ehkä auttaa eteenpäin.” (H1)

Tutkimuksessani jälkihuollossa työskentelevien aikuisten merkityksellisyys kuvastui useamman haastateltavan kokemuksissa hyvin koskettavasti. Merkitykset rakentuivat kokemuksissa niin pitkäkestoisina ihmissuhteina kuin hetkiin ja lyhyempiin ajanjaksoihin ajoituvina. Jälkihuollon aikana syntyvä ihmissuhde työntekijään voi olla nuorelle merkityksellinen näkymä tasavertaiseen ja välittävään vuorovaikutussuhteeseen. Luotettava ja turvallinen aikuinen voi myös auttaa nuorta kognitiivisessa säätelyssä ja tasata yhdessä nuoren kanssa tunne- ja vireystiloja. Tutkimuksissa on havaittu, että huomion kiinnittäminen vuorovaikutustaitoihin ja tunteiden säätelyyn on tärkeää jälkihuollon kontekstissa (Kaasinen ym. 2023, 8).

”Mulle se pitkäkestoinen ihmissuhde [jälkihuollon kautta], jossa oli sellaisia normaalin ihmissuhteen elementtejä, se oli aika semmonen, tota huomaa et se oli selkeesti asia, joka oli puuttunu.” (H5)

”Yksi jälkihuollon työntekijä oli kyllä niinku semmoinen vähän niinku punainen lanka, joka piti mut järjissäni, sen mä muistan. Mä soitin sille joskus niinku myöhään illalla ... Mä olisin voinut soittaa kenelle vaan, mut mä halusin soittaa just hänelle. Hän sai mut rauhoittumaan.” (H1)

Haastateltavat nuoret aikuiset kuvailivat jälkihuollossa työskenteleviä aikuisia myös konkreettisina rinnalla kulkijoina, joiden kanssa nuori voi yhdessä tarkastella elämää ja suuntautua kohti tulevaisuuden haaveita. Tulevaisuuden haaveiden kautta hahmottuvat myös tulevaisuuden halutut elämiskentät. Tulevaisuuden elämiskenttien kautta nuoren aikuisen habitus voi puolestaan jatkaa muovautumistaan ja ohjata yhdessä tavoiteltavien elämiskenttien kanssa tarvittavan pääoman jäsentymistä. Mahdollistamalla pääoman keräämisen ja halutuille elämiskentille pääsemisen jälkihuolto tekee habituksesta paitsi muovautuvan myös itsessään muovaavan, jolloin se ei enää ole sidottu muotoutumaan tietyissä määrättyissä olosuhteissa Bourdieun (1999) näkemyksen mukaisesti.

”Mä itse koen sen jotenkin sellaisena tosi tärkeänä, että se on hyvä, jos nuorilla on sillain niinku joku aikuinen ja vähän vanhempi ihminen siinä elämässä, että tavallaan niinku se antaa vähän eri perspektiiviä siihen elämään kuin mitä vaikka jos olisi vaan omien omanikäisten kaa.” (H2)

”... ehkä just semmoinen niinku rinnalla kulkija, joka tietää asioista ja osaa auttaa. Jos ei osaa niin sitten niinku voidaan yhes tutkia. Tsemppaa silleen niinku pidemmäl tähtäimellä kattoo eteenpäin.” (H1)

Osa haastateltavista nuorista aikuisista toi esille sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten mahdolliset yksinäisyyden sekä yhteiskunnasta eristäytymisen tai eristämisen kokemukset. Näitä tunteita ja kokemuksia myös sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat ilmaisseet pelkäävänsä itsenäiseen asumiseen siirtyessään (Höjer & Sjöblom 2010). Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten tulisikin saada jälkihuollosta jatkuvaa tukea ja panostusta heille merkityksellisten ja läheisten ihmissuhteiden ylläpitoon sekä tukevien verkostojen luomiseen (Harder ym. 2020, 4). Nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa yhteiskuntaan ja yhteisöihin integroituminen ja sosiaaliset verkostot rakentuvat vahvasti vertaissuhteissa. Mikäli siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon on äkillinen ja huonosti suunniteltu voi se luoda nuorelle aikuiselle yksinäisyyden kokemuksia ja tunteen eksyksissä olost, mikäli nuorelle ei ole sijaishuollon aikana kertynyt suojaavaa sosiaalista pääomaa (Johansson ym. 2024, 311).

”Ja sitten millä tavalla tuetaan sitä, ettei jäädä yksin? Yksin jääminen on yksi suurimmista, että sehän tällä hetkellä on nuorilla se suurin ongelma.” (H4)

”Mä ajattelen, että nuoruudessa ehkä korostuu eniten semmoinen niinku kaverien merkitys ja no yhteenkuuluvuuden tunne.” (H2)

Ajatus itsenäistymisestä ja sijaishuollossa muodostuneen turvaverkon hajoamisesta voi olla nuorelle lamaanuttava eikä nuori ole välttämättä motivoitunut tarkastelemaan tai edes tietoisesti ajattelemaan siirtymää itsenäiseen elämään. Lastensuojelun tulisi kiinnittää erityistä huomiota niihin sijaishuollosta itsenäistyviin nuoriin, jotka eivät aktiivisesti osallistu itsenäistymisen siirtymän suunnitteluun, sillä he voivat potentiaalisesti olla erityisen haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä, joka tarvitsee pidempikestoista tukea, kun heidän sijaishuollonsa aikainen turvaverkko hajoaa (Bengtsson, Sjöblom & Öberg 2020, 7).

Uuden turvaverkon rakentaminen sijaishuollon päätyttyä voi olla ajallisesti pitkäkestoinen prosessi, jossa nuoren on oleellista saada jälkihuollon kautta pysyvä, turvallinen ihmissuhde ja tukea aikuisuuden tukiverkoston luomiseen. Sosiaalinen pääoma on jälkihuollossa kohdentuneena kaikkiin palveluihin ja tukitoimiin, pois lukien itsenäistymisvarat, josta voidaan päätellä, että sosiaalisen ensisijaisuudesta jälkihuollossa vallitsee jonkin tasoinen konsensus. Sosiaalinen pääoma merkityksellistyy jälkihuollon rakenteissa sen luomana välivaiheen tukiverkoston, josta käsin nuori aikuinen voi muodostaa pysyviä sosiaalisia verkostoja aikuisuuteen. Monien sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten jakama yksinäisyyden tunne osoittaa silti, että jälkihuollossa tulisi kiinnittää vielä enemmän huomiota aikuisuuteen siirtyvän nuoren tarpeeseen kokea sosiaalista yhteenkuuluvuutta (Sulimani-Aidan & Melkman 2018, 139).

”Mun mielestä jälkihuolto voisi olla semmoista, että niinku että se porrasteetaan, että se rahan saaminen pienentyy ja ois samanlaista tasoa, mitä se on niinku muillakin ihmisillä, kun hakee toimeentulotukea. Mutta se tukiverkosto pitäisi olla saatavilla sen jälkeen, vaikka ei nyt rahallisesti saisi mitään jälkihuollosta.” (H6)

Pääomien lomittuminen toisiinsa näyttäytyy erityisen vahvana sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen pääoman välillä jälkihuollon taloudellisessa tuessa. Jälkihuollossa tuetaan taloudellisesti nuoren aikuisen harrastuksia, jotka luovat niin kulttuurista kuin sosiaalista pääomaa. Harrastukset mahdollistavat nuoren kiinnittymisen yhteisöihin ja ryhmiin, jotka muodostavat oleellisia sosiaalisia tiloja osana yksilön sosialisointiprosessia (Antikainen ym. 2021, 24). Nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa ryhmäjäsenyyksissä on vahvaa yhteisöllisyyttä myös muihin samaa ikävaihetta eläviin nuoriin aikuisiin, jolloin yhteenkuuluvuuden tunne syntyy aika, paikka ja kulttuurisidonnaisessa kontekstissa, jaetun nuoren aikuisuuden kentällä. Jaettu nuori aikuisuus paikallistuu nykyhetken ja tulevaisuuden yhtymäkohdissa, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

”... koska nuorempana välillä mä muistan silloin kun mä olin vielä joku ihan kaksikymmentäkolme ja työskentelin muiden nuorten kanssa niin me saatiin tukea toisistamme, että ok no meillä on vielä tulevaisuus edessä.” (H6)

Yksilön suhde yhteiskuntaan perustuu yhteisyydentunteelle, joka on yhteiskuntia rakenteellisesti kokoava tekijä (Antikainen ym. 2021, 17–18). Sosiaalisten verkostojen laajuudelle ja ihmissuhteiden syvyydelle on havaittu sukupuolten välisiä merkityseroja nuorena aikuisiässä: Miehillä merkitsevää on ihmissuhteiden syvyys, kun taas naisilla sekä verkoston laajuus että ihmissuhteiden syvyys ennustavat psykologista hyvinvointia myöhemmässä aikuisuudessa (Nurmi ym. 2014, 211). Tutkimustulokset antavat mielenkiintoisia pohdinnan aiheita jälkihuollolle sosiaalisen pääoman keräämisen kohdentamismahdollisuuksista tulevaisuuden elämiskenttien näkökulmasta.

4.5 Habitus jälkihuollon yksilöllisillä ja yhteiskunnallisilla kentillä

”Nyky maailmaa kun katsoo niin kyllä se [nuoren aikuisuuden elämänvaihe] on todella vaikea.” (H4)

Jälkimodernissa yhteiskunnassa korostuvat ajatukset ihmisen elämän projektimaisesta olemuksesta, jolloin ihmisen edellytetään luovan sosiaalista ja yksilötason olemistaan ja identiteettiään jatkuvasti uudelleen erilaisissa muuttuvissa tilanteissa ja ennustamattomissa olosuhteissa, jolloin sosialisatio laajenee aiempaa tietoisemmaksi prosessiksi, jota toteutetaan läpi aikuisuuden (Antikainen ym. 2021, 45). Bourdieun teoretisoinnissa habitus muodostuu pääosin varhaislapsuudessa, mutta jälkimodernissa yhteiskunnassa habituksen muuntuminen on pitkäkestoisempaa ja habituksen suhteellisen stabiili olemus voidaan nähdä Bourdieun alkuperäisestä tulkinnasta poikkeavana.

Sosiaalisen ja yksilötason olemisen, habituksen, muuntuminen nuoren aikuisuuden aikana korostuu tutkimuksessani omien rajojen luomisen ja vahvistamisen aikana. Nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa ollaan opittujen ja haluttujen toimintamallien välisessä tilassa, jossa tulevaisuuden aikuisuutta ja identiteettiä rakennetaan niin havainnoimalla kuin tunnistamalla mennyttä ja nykyhetken minuutta. Menneisyyden ja nykyhetken kautta rakennetaan ihanne-minää, joka muodostuu paitsi itsestä myös suhteesta toisiin ja yhteiskuntaan. Sosiaalisen pääoman näkökulmasta tutkimuksessani korostuvat hyväksyvät ja merkitykselliset

ihmissuhteet, joissa nuori aikuinen saa vahvistusta omalle olemiselleen ja kunnioitettavaa kohtaamista, jossa hänen rajansa tunnustetaan ja niistä pidetään kiinni.

”Omat rajat ja ei:n sanominen on kanssa semmoinen, mitä ehkä niinku olisi hyvä ottaa esille. Että tavallaan lastensuojelussa on ... että niin kun tai monella on semmoinen kokemus, että se mielipide kysytään vaan teennäisesti, että tavallaan ihan sama mitä mieltä sä oot, niin sillä ei oikeastaan ole merkitystä, että tavallaan ehkä sitten sieltä voi oppia semmoisen muiden miellyttämisen ja ehkä että tavallaan semmoiseen, että tunnistaisi silleen, että missä ne omat rajat menee.” (H2)

”... Että niinku nähtäisiin sen oireilun taakse eikä silleen, että siinä nuoressa olisi jotain vikaa, vaan ehkä se heijastuu jostain sieltä perhe-elämästä, että on saanut semmoisia niinku ja oppinut semmoisia haitallisia käyttäytymismalleja. Ja ehkä myös semmoinen, että ei välttämättä... tai on tottunut huonoon kohteluun, että ehkä myös senkin sanoittaminen, että mikä on ok ja mikä ei.” (H2)

Nuoret aikuiset muodostavat omia rajojaan tietoisella tasolla suhteessa ympäristön heijastumiin. Tulkitsen omien rajojen asettamisessa olevan kuitenkin ensisijaisesti kyse tiedostamattomasta habituksen olemuksen jäsentämisestä suhteessa itseen. Yhteiskunnalliset muutokset ja nuoruuden elämänvaiheen pidentyminen ovat pidentäneet pysyvän habituksen muodostumisprosessia ja siirtäneet sitä lapsuudesta nuoruuteen ja osittain aikuisuuteenkin. Nuoren aikuisen ainakin osin tiedostamattomat pyrkimykset selkeyttää habituksen olemusta henkilökohtaisia rajoja luomalla voidaan tulkita myös pysyvän habituksen muodostamispyrkimyksiksi.

Bourdieu (1999) käsitteellistämä habitus syntyy varhaisina elinvuosina, mutta se on avoin systeemi taipumuksia, joiden rakenne muuttuu niiden altistuessa erilaisille kokemuksille. Bourdieu näkee valtaosan ihmisistä kohtaavan ja toimivan elämässään olosuhteissa, jotka vastaavat habituksen muotoutumisen alkuperäisiä olosuhteita, joka osaltaan selittää Bourdieun näkemystä habituksen stabiilista rakenteesta (Bourdieu 1999, 109; Garrett 2018, 128). Olosuhteiden toisintumista ei kuitenkaan tapahdu lastensuojelun ja jälkihuollon kontekstissa. Habituksen muovautuminen muuttuvissa ja toisistaan poikkeavissa olosuhteissa luo mahdollisuuksia luoda uusia rakenteita habitukseen, mutta mahdollisesti myös tarpeen saavuttaa pysyvä habitus.

Sosiaalisuutta, sosiaalisia verkostoja ja vuorovaikutusta tuettaessa sosiaalityö on äärimmäisen herkän aiheen äärellä, jossa sen ammatillisuus kohtaa tasapainottelun haasteen yksilön psykososiaalisen tukemisen ja identiteetin suojaamisen välillä. Näiden ei tarvitse olla toisilleen vastakkaisia, mutta on tärkeää tiedostaa, että niistä voi tulla sellaisia, mikäli yksilölle annettava tuki vuorovaikutukseen ja sosiaalisuuteen muodostaa uhan hänen minäkuvalleen. Yksilön pyrkimys hallita muiden käsitystä itsestään aiheuttaa lisääntyvää ahdistusta, sillä ihminen on herkkä sosiaaliselle vertailulle ja häpeälle, mikä edelleen aiheuttaa pelkoa sosiaalisen arvioinnin kohteeksi joutumisesta (Wilkinson & Pickett 2011). Yhteiskunnassa valitseva itsensä ja ongelmiansa vähättelyn kulttuuri sekä pärjäävyyden eetos tekevät avun hakemisesta usein jo lähtökohtaisesti vaikeaa.

*”... ja sitten musta tuntuu, että nuoret niin kun monetkin ne pääsee kahdeksantoistavuotiaana... ja minäkin olin silleen, että kun mä lähdän ***** täältä, niin mä en niinku katokaan tänne suuntaan. Mut siinä saattaa siis mennä monta vuotta ennen ku sä oot oikeasti valmis katsomaan sinne suuntaan tai ottamaan mitään apua vastaan. Niinku sitten voi olla se tilanne, että sitten se aika on mennyt jo.” (H1)*

Nuoren oikeus jälkihuoltoon ei pääty, vaikka hän kieltäytyisi tarjotusta jälkihuollosta täysi-ikäistyessään tai keskeyttäisi sen jälkihuolto-oikeutensa aikana. Nuoren aikuisuuden aikana jälkihuollon tarve voi keskeyttämisen jälkeen uusiutua tai se voi muodostua myöhemmin itsenäistymisen ajanjaksolla. Nuorella aikuisella on aina oikeus hakea jälkihuollollista tukea olosuhteiden muuttuessa ja häntä tulee informoida tästä oikeudesta jälkihuollosta kieltäytymisen tai sen keskeyttämisen yhteydessä. (Räty 2023, 873–874.)

Jälkihuollon ikärajan laskun myötä subjektiivinen jälkihuolto-oikeus lyheni kahdella vuodella. Haavoittuvassa asemassa oleville nuorille aikuisille jälkihuolto-oikeuden ikärajan lasku tarkoittaa kahta vuotta vähemmän tukea ja palveluja, joilla integroitumista yhteiskuntaan ja oman aikuisen identiteetin muodostusta tuetaan jälkihuollossa. Ikävuodet 21–24 todentuvat tutkimuksessani tulevaisuuden elämiskentille kiinnittymisen ja pääomien keräämisen kannalta ratkaiseviksi. Ikäkauden vaikutus myöhempään aikuisuuteen on vahvasti määrittävä, kuten seuraava sitaatti havainnollistaa:

”Yhtäkkiä ootkin sillee sun pitäisi olla todella itseohjautuva et se tulee silleen aika kertarysäyksellä se aikuisen maailma. Siinä kohtaa, jos jotain minä kuvailisin sitä ajanjaksoa ainakin tälleen omista lähtökohdista tulevalle ihmiselle, niin se on jotenkin ennen kaikkea sellainen ratkaiseva. Se on vähän kuin sellaisella miinakentällä, jossa väyliä, joiden kautta tippua yhteiskunnan ulkopuolelle on vähän kaikkialla.” (H5)

Identiteetin muodostuksen prosessi on jälkimodernissa yhteiskunnassa muuntunut velvollisuuksista valinnoiksi, jolloin identiteetin muodostumisesta on tullut katkonaisempaa, haastavampaa ja yksilöllisesti tehtävää. (Antikainen ym. 2021, 283.) Yhteiskunnallisella kentällä nuoren aikuisuuden elämänvaihe on täynnä valinnanmahdollisuuksia, jotka voivat olla joko todellisia tai näennäisiä. Yksilöllinen identiteetin muodostusprosessi voi jättää orastavan aikuisuuden identiteetin vaillinaiseksi tai suunnata identiteettiprosessia yhteiskuntalähtöiseksi, mikäli nuorella aikuisella ei ole mahdollisuutta rakentaa identiteettiä sosiaalisissa verkostoissa tai hänellä ei ole kulttuurista pääomaa, jonka kautta hakea suuntaa omille valinnoilleen.

”... Se et mitä enemmän me ollaan tyhjän päällä, mikä on tosi jotenkin sellanen leimallinen juttu tässä ajassa ja tässä tämmösessä valinnanvapauksien, vaihtoehtojen tämmösen yhteiskunnallisen niinku sellainen et sinä saat tehdä mitä haluat vois varmaan puhua näistä ns. negatiivisista vapauksista et kukaan ei estä sua tekemästä yhtään mitään, vaikka onko sulla käytännössä puitteita tehdä mitään?” (H5)

Liikkuvuus yhteiskuntaluokkien välillä on mahdollista pääomia kasvattamalla (Harrikari & Rauhala 2019, 23). Bourdieu korosti vahvasti koulutuksen keskeisyyttä yhteiskuntaluokkien välisessä liikkuvuudessa ja näki koulun modernin ideologian perustana (Garrett 2013, 38; Garrett 2018, 134). Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutus on Bourdieun teoretisoinnin mukaisesti edellytys yhteiskunnan arvostettuihin asemiin pääsemiseen ja taloudellisen pääoman kasvattamiseen. Yhteiskuntaluokissa on Suomessakin periytyvyyttä, joka ilmenee myös koulutusasteiden periytyvyytenä, jota voidaan tarkastella kulttuurisen pääoman sukupolvi-sen siirrettävyyden näkökulmasta.

”... Et siinä kohtaa, ku meillä on semmonen selkeä, mitä kohti me mennään mikä antaa meille suunnan mennä jotain kohti... Todennäköisesti se on

lääkäriperheessä tärkeää, et sinusta ei et ei tapahdu semmoista sosiaalista vajomista et se on aika tärkeää ja se on aika vahvasti läsnä, et siihen orientoitutaan ja aika varhasessa vaiheessa sul on joku suunta et siinä tähdätään varhaisesta vaiheesta asti kohti tiettyjä positioita.” (H5)

Sitaatista ilmenee nuorten aikuisten tietoisuus paitsi pääomien sukupolvisesta siirtämisestä myös pääomien merkityksestä jatkumoa luovina, jolloin siirrettävät pääomat merkityksellistävät myös odotettavaa tai tavoiteltavaa tulevaisuutta. Tulevaisuuteen suuntautuminen tai suuntaaminen rakentuvat sosiaalisissa verkostoissa, joista tutkimuksessani haastateltavien yhteiskuntaluokkia koskevassa puheessa korostuvat perhe ja suku, mutta yhteiskuntaan kiinnittymisessä painottuvat perheen ja suvun ulkopuoliset verkostot. Bourdieu näkee jälkiperinteille yhteiskunnille ominaisena sosiaalisen pääoman kertymisen perheen ulkopuolisissa verkostoissa, joina sijaishuollossa olevilla ja itsenäistyvillä nuorilla toimivat usein ystävät ja viranomaiset (Tolonen 2013, 177, 194).

Itsenäistyvät nuoret rakentavat sosiaalista pääomaa nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa tyypillisesti eri kentillä, joihin kuuluvat opiskelu- ja/tai työyhteisöt, harrastusryhmät, erilaiset vertaisryhmät ja sosiaalisen median yhteisöt. Sosiaalisen pääoman kerryttäminen edellyttää osin taloudellisia resursseja, jotka mahdollistavat eri yhteisöihin kiinnittymisen ja sosiaalisten suhteiden ylläpidon. Mikäli nuorella aikuisella ei ole resursseja eli taloudellista ja sosiaalista pääomaa, jotka mahdollistavat sosiaalisten verkostojen luomisen ja kasvattamisen tulevaisuuslähtöisesti, voivat hänen mahdollisuutensa toimia tulevaisuuden kentillä jäädä vajavaisiksi. Wilkinsonin ja Pickettin (2011) mukaan nyky-yhteiskunnassa merkittävimpiä psykososiaalisia stressitekijöitä ovatkin vaikea varhaislapsuus, matala sosiaalinen asema ja ystävien puute.

Ihmiselle on luontaista sosiaalinen vertailu ja oman aseman määrittely suhteessa toisiin saman kentän toimijoihin. Niin yksilöt, yhteisöt kuin yhteiskunnat yrittävät jäsentää sosiaalista maailmaa ja omaa asemoitumistaan siinä (Engel & Schutt 2010, 2). Tutkimuksessani nuorten aikuisten puheessa painottuivat vahvasti koetut yhteiskunnan yksilöön kohdistamat odotukset ja velvoitteet, mutta myös yhteiskunnassa tavoiteltavaan tulevaisuuteen liitetyt mielikuvat ja vallitseva arvomaailma, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

”Että tosi paljon asioita tulee... niin kun ihmisiltä erilaisia tavallaan signaaleja justiin että pitäisi elämässä pärjätä täysin hyvin ja olla täysin todella hyväntuloinen ja annetaan semmoinen todella... Miten voisi sanoa rikas kuva niinku kaikesta.” (H4)

Tuomisto, Ekqvist ja Raitakari (2022, 108) kuvailevat toivoa aika ja paikkasidonnaisena ilmiönä, joka muotoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Nuoruutta voidaan tarkastella myös toivon ajanjaksona, sillä nuoruuteen sisällytetään toiveita tulevaisuudesta, aikuisuudesta. Jälkihuolto voi olla hyvin merkityksellisessä roolissa nuoren aikuisuuden ikävaiheessa juuri tulevaisuuden näkökulmasta sekä turvaamalla nuoren aikuisen nykyhetken resursseja että kasvattamalla tulevaisuuden kentillä tarvittavia pääomia. Jälkihuoltoa voidaan nuoruuden tavoin tarkastella toivosta käsin, sillä tulevaisuuden toiveet ja unelmat luovat sen pohjan ja motivaation, jota pääomien kasvattaminen nuoren aikuisuuden elämänvaiheen aikana edellyttää.

4.6 Rakenteellinen jälkihuolto

Rakenteellisen sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna subjektiivisen jälkihuoltoikärajan nosto 25 vuoden ikään vuonna 2020 ja lasku 23 vuoden ikään vuonna 2024 edustavat rakenteellisia ja institutionaalisia olosuhteita raamittavia toimia. Sosiaalityön rakenteellinen perspektiivi voi kohdentua rakenteellisia ja institutionaalisia olosuhteita määritteleviin ja sääteleviin tekijöihin, joihin kuuluvat muun muassa lait ja arvot (Pohjola 2015, 25). Mitkä ovat jälkimodernin yhteiskunnan poliittista päätöksen tekoa ohjaavat arvot, jos erityisen haavoittuvassa asemassa olevat nuoret ovat hallituksen säästöohjelman kohteita?

Anneli Pohjola, Merja Laitinen ja Marjaana Seppänen (2015, 10) korostavat rakenteellisen sosiaalityön tarpeen nousseen kansallisten ja globaalien muutosprosessien luomassa yhteiskunnallisessa murroksessa vahvasti esiin sosiaalityön heijastumisissa yhteiskunnan ideologisiin ja poliittisiin muutoksiin. Rakenteellisella sosiaalityöllä pyritään vaikuttamaan ideologisiin, poliittisiin, yhteiskunnallisiin ja järjestelmien välisiin yhteyksiin sekä yhteiskunnan ja yhteisöjen elinolosuhteiden parantamiseksi että yksilöiden ja yhteisöjen elämäntilanteiden

tukemiseksi. Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on vahvistaa oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista yhteiskunnassa sekä mahdollistaa yhteisöihin ja yhteiskuntaan kuulumisen ja kiinnittyminen. (Pohjola 2005, 33.) Sama tavoite on lastensuojelun jälkihuollolla.

”Se ajatus, että nämä nuoret kasvattaa niinku siivet siinä kohtaa 21 vee ja niinku vaan rupee pärjäämään ja pysyy yhteiskunnassa mukana, etten tiedä onks meillä mitään syytä tilastojen valossa tai missään odottaa, että niin kävis.” (H5)

Poliittiset päätökset ovat vahvasti niin yksilöihin, yhteisöihin kuin rakenteisiin vaikuttavia toimia, joiden perusteettomuus tai löyhä perustelupohja voivat heikentää oleellisesti kansalaisten luottamusta oikeudenmukaiseen ja tasa-arvoiseen yhteiskuntaan. Luottamus poliittisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin on yhteiskunnan koheesion kannalta keskeistä. Sosiaalisen ja inhimillisen pääoman kumuloituminen vahvistaa yhteiskunnan sosiaalista kestävyyttä, jolloin pääomiin kiinnittyvällä luottamuksen kokemuksella on merkitsevä vaikutus, sillä sosiaalista kestävyyttä voivat luoda vain sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset rakenteet ja toiminnot, joihin ihmiset luottavat (Pohjola & Särkelä 2011, 304).

”... ainaki sijaishuoltomaailmassa musta tuntuu, että siellä oli, ei ole varmaan yhtään nuorta, joka ei olisi muutamia kolhuja ottanut matkan varrella yhteiskunnalt ni varmasti vedetään uusia mattoja jalkojen alta [jälkihuollon ikärajan laskun vaikutus].” (H1)

Luottamusta yhteiskuntaan rakennetaan läpinäkyvällä, perusteiltaan ja linjauksiltaan yhdenmukaisella politiikalla ja lainsäädännöllä. Lastensuojelun ikärajan nosto 21 vuodesta 25 vuoteen 1.1.2020 perustui tutkimuksella ja selvityksillä rakennettuun näyttöön ikärajan noston tarpeellisuudesta eri tiedonlajien moniulotteisena kokonaisuutena, jossa tiedon eri osa-alueet vahvistivat toisiaan. Nykyisen hallituskoalition suunnitelmaan laskea ikäraja 23 vuoteen useat lastensuojelun jälkihuollon tutkimus-, toimija- ja kokemusasiantuntijatahot vastasivat lausunnoilla, jossa perusteltiin kokemus-, käytäntö- ja tutkimustietoon perustuen miksi ikärajan lasku ei ole suositeltava tai oikeudenmukainen ratkaisu. Hallituskoalitio laski jälkihuollon ikärajan 23 vuoteen 1.1.2024 alkaen osana hallituksen säästöohjelmaa. Parhaillaan

jälkihuollossa eletään lakimuutoksen siirtymäaikaa, joka tarkoittaa jälkihuollon päättymistä kaikilta 23 vuotta täyttäneiltä jälkihuolto-oikeutetuilta nuorilta 30.6.2024.

”Mut semmoinen minkä mä haluaisin, ehkä nostaa esille on se, että vaikka se [jälkihuolto] ei onnistuisi just silloin 18 vuotta täyttäneillä, niin sitä yritettäisiin uudestaan ja olisi aikaa yrittää uudestaan. Koska just silloin niinkun 18 vuotta täyttäneellä, kun se ei kiinnosta yhtään, että joku kävisi sun luona tai sä kävisit jonkun, jonkun tantan kanssa jossakin, niin se saattaa se mieli muuttua hyvin äkkiä, kun on käynyt sen kaiken roskan läpi siinä. Ja siinä usein menee hetki just, että sä tajuat, että tästä voisi ollakin jotain hyötyä. Niin on kyllä tosi harmi, jos se ikäraja laskee, koska siten ei ole enää sitä mahdollisuutta käyttää se niinku meni jo silloin kun se vähiten kiinnostaa ja niinku tuntuu vähiten tarpeelliselta, vaikka sille olisikin tarvetta.” (H3)

Lastensuojelun ikärajan laskun jälkeen osa hyvinvointialueista on päättänyt tarjota 23 vuotta täyttävälle lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille aikuisille mahdollisuutta jatkaa jälkihuollon ja aikuissosiaalityön välimaastoon jäävässä jälkihuollon kaltaisessa palvelussa. Hyvinvointialueiden päätöksillä tarjota jälkihuolto-oikeutetuille nuorille pyritään viestimään nuorille, että hallituksen päätös lainsäädännön muuttamiseksi ei ole yhdenmukainen hyvinvointialueiden valtuustojen näkemyksen kanssa, vaan hyvinvointialueilla halutaan turvata haavoittuvassa asemassa olevien nuorten aikuisten itsenäistymistä ja yhteiskuntaan integroitumista. Hyvinvointialueiden väliset erot 23 vuotta täyttävien ja täyttäneiden jälkihuollossa olevien nuorten aikuisten palveluissa luovat kuitenkin alueellista eriarvoisuutta, joka ei ole jälkihuollon tai aikuistumisen tuen tarkoitus.

Lastensuojelun jälkihuollon tarkoituksena on turvata yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia mahdollisuuksia itsenäistymisen elämänvaiheessa haavoittuvassa asemassa oleville nuorille. Tutkimusaineistossani kokemukset jälkihuollon tukitoimista ja palveluista määrittyivät kuitenkin rakenteellisesti epätasa-arvoisina ja jälkihuollossa oli huomattavia laatueroja. Tieto jälkihuollon palveluista ja tukitoimista ei saavuta siihen oikeutettuja nuoria yhtäläisesti, jolloin lastensuojelun jälkihuollosta, jonka tehtävänä on turvata tasa-arvoa ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia, tulee itsestään rakenteellisesti epätasa-arvoista.

”Monilla on ollut siis se, että on ollut jälkihuolto. Eivätkä he ole tiedneet, että mitä se niinku tarkoittaa tai mihin he on oikeutettu tai mitään.” (H1)

”... mulle ei tarjottu mitään, koska mä en osannut kysyä. Ja sekin on väärin, koska jos sä kasvatat sun lasta, niin et sä anna sille ruokaa sen takia, koska se kysy sitä.” (H6)

Lastensuojelun jälkihuoltoa voidaan tilastollisesti tarkastella palveluina ja tukitoimina, mutta jälkihuolto rakentuu ensisijaisesti kokemuksissa ja niistä muodostuvissa otetuissa, annetuissa ja välillisissä merkityksissä. Jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten ja nuorten aikuisten kokemuksellinen todellisuus on jälkihuollon laadun ja vaikuttavuuden todellinen mittari. Kokemuksellisessa todellisuudessa myös jälkihuollon rakenteellinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo todentuvat tai jäävät todentumatta. Ainutlaatuisissa kokemuksissa yhdistyvät merkitysrakenteet ovat niin ikään väylä tämän tutkimuksen hyödynnettävyyteen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

5.1 Nykyhetken jälkihuolto ja tulevaisuuden elämiskentät

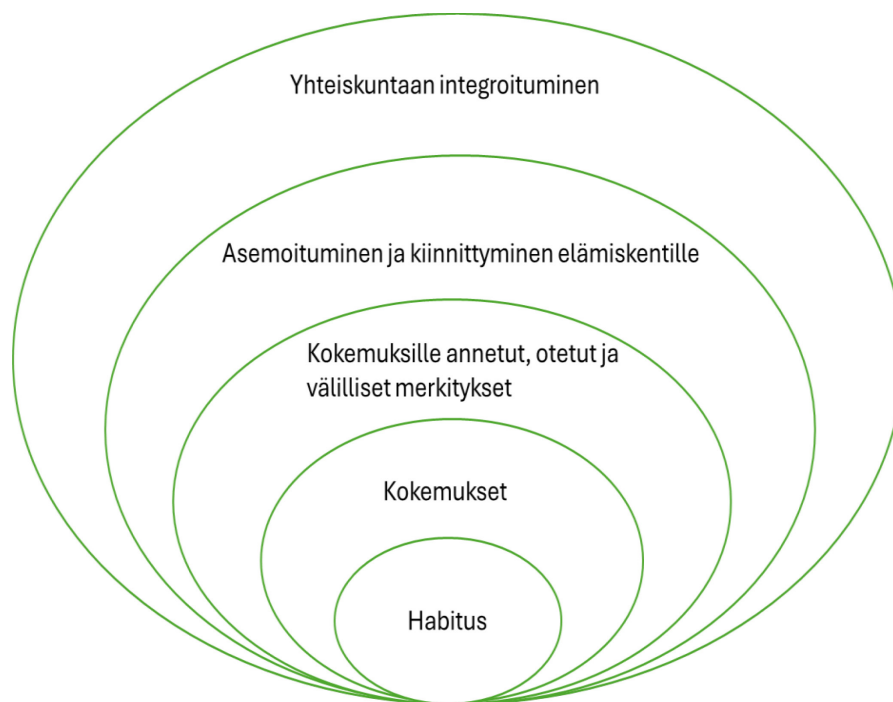
”Se on hassu tilanne et sä teet sun tulevaisuutta tajuamatta yhtään et sä teet sitä sun tulevaisuutta. Sitä elää niinku todella hetkessä siinä ja sit tosiaan myöhemmin käy ilmi, et ei helvetti et sehän on ollu se perusta minkä minä oon rakentanut silloin ja se on jääny helposti todella heikoksi sit niinku ihmissuhteiden tai joittenki muitten puitteiden puolesta.” (H5)

Laadullinen tutkimusaineisto mahdollistaa tutkijalle pääsyn yksilölliseen ja rikkaaseen sosiaalisen maailman näkymään (Engel & Schult 2010, 235), jossa tutkimuksen mielekkyys ja yleistettävyyys näyttäytyy tutkittavien ihmisryhmien ja yksilöiden sisäisen samankaltaisuuden havaitsemisena. Timo Laine (2015, 47) paikantaa tämän samankaltaisuuden yksilöiden yksilölliseen, yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja yleisinhimilliseen ulottuvuuteen. Näistä samankaltaisuuden ulottuvuuksista voidaan hahmottaa ilmiöille yhteisiä merkitysrakenteita.

Tarkastelin luvussa 4.5 yksilöllisessä ja yhteiskunnallisessa ulottuvuudessa eli kentillä ilmenviä yhteisiä merkitysrakenteita. Tässä luvussa laajennan Timo Laineen (2015, 47) ulottuvuusajattelun kulttuurisen ja yleisinhimillisen ulottuvuuden osuutta Pierre Bourdieun pääomateoretisoinnin sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen ulottuvuuteen. Käytän Bourdieun pääoma-ajattelua lastensuojelun jälkihuollon konkreettisten empiiristen ilmiöiden jaotteluun ja analysointiin sekä hahmotan ja paikallistan niiden kautta tutkimusaineistoni merkityssuhteita ja niiden välisiä rakenteita (Purhonen, Rahkonen & Roos 2006, 17).

Tutkimuksessani nuorten aikuisten kokemukset ja merkitykset rakentuivat habituksen, pääomien, elämiskenttien ja yhteiskunnan rakenteiden välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Pääomien vaikutustasoja nuoren henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan, asemoitumisessa elämiskentillä ja kiinnittymisessä yhteiskuntaan voidaan tarkastella erillisinä kerroksina, jotka muodostavat kuitenkin yhtenäisen merkityskokonaisuuden, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Kokemuksille annetut, otetut tai niissä syntyvät välilliset merkitykset muodostavat

edellytyksen elämiskentille ja yhteiskuntaan kiinnittymiselle. Habitus, ja etenkin tietoisuus omasta habituksesta, muovautuu nuorena aikuisuudessa kokemustasolla, mutta kokemusten viimesijainen olemus ja niiden vaikutus rakentuu merkityksellisyydestä.

Kuvio2 Erilliset ja toisiinsa limittyvät merkityskokonaisuuden tasot

Tiedostetut, yhteiskunnallisissa diskursseissa muodostuvat tulevaisuusskenaariot sijaishuollosta itsenäistyvistä nuorista näyttävät osittaisena uhkana luokkayhteiskunnan toisintamiseen. Sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten koulutusskenaarioita koskeva tutkimus voi vaikuttaa nuoriin kaksisuuntaisesti joko motivoiden tavoittelemaan koulutuksessa muodostuvaa kulttuurista pääomaa tai se voi muuttua skenaariosta itseään toteuttavaksi ennustukseksi. Nuorten käsitykset mahdollisuuksistaan saavuttaa tavoiteltavat elämiskentät muodostavat välittävän tekijän itse toimijuuden ja yhteiskunnan rakenteiden välille (Lötjönen 2024, 27). Lötjösen (2024) tutkimuksessa nuorten uskomukset omista toimijuuden (tutkimuksessani rinnastan toimijuuden osittain habitukseen) mahdollisuuksista heijastuivat aiempiin kokemuksiin, jotka määrittelevät myös koettuja tulevaisuuden mahdollisuuksia.

Yhteiskuntaan integroituminen tapahtuu vahvasti sosiaalisen kautta. Sosiaalisissa suhteissa ja verkostoissa rakentuva yhteiskunnallinen osallisuus, yhteenkuuluvuuden tunne ja jäsenyys yhteisöissä luovat perustan yhteiskuntaan integroitumiselle. Tekemässäni jaottelussa lastensuojelun jälkihuollon palvelujen ja tukitoimien sijoittumisesta pääomiin on jo lähtökohtaisesti havaittavissa sosiaalisen pääoman vahva asema suhteessa muihin pääomalajeihin. Tulokseni mukailee Jahnukaisen (2004, 323) näkemystä jälkihuollon ensisijaisesta merkityksestä yhteiskuntaan integroivana lastensuojelun osa-alueena.

Jälkihuollossa sosiaalista pääomaa kasvatetaan rinnakkain kulttuurisen pääoman kanssa. Tutkimuksessani nuoreen aikuisuuteen kytkeytyi odotetusti koulutuksen vahva ikävaihetta määrittävä asema, joka näyttäytyi paitsi valintoina ja mahdollisuuksina, myös odotuksina ja velvollisuuksina. Koulutuksen merkitys ja itseisarvo rakentuivat tutkimuksessani merkityssuhteina nuoren aikuisen asemasta suhteessa muihin ja määrittivät hänen sijoittumistaan yhteiskunnallisessa luokittelussa ja elämiskentillä. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret ja nuoret aikuiset määritellään syrjäytymisriskissä oleviksi nuoriksi, joihin sovelletaan erilaisia luokittelevia käsitteitä, kuten NEET-nuoret (*Not in Employment, Education or Training*). Tutkimuksessani nuoret aikuiset tiedostavat syrjäytymisriskin olemassaolon ja yhteiskunnan diskursseissa rakentuvan suhtautumisen koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleviin henkilöihin. He ovat myös tietoisia sijaishuollosta itsenäistyvistä nuorista tehdyistä tutkimuksista ja näiden tutkimusten tuloksissa muodostuvista tilastollisista tulevaisuuskenaarioista esimerkiksi koulutustasoa koskien.

Tulkitsen kulttuurisen pääoman rakentuvan ikävaiheessa 21–24 osittain aitona pääomamuotona, mutta osittain sitä rakennetaan nuorelle mahdollisesti hänen habituksensa vastaisesti. Lastensuojelun jälkihuolto on pääomien kasvualusta, mutta yhteiskunnallisesti koulutusjärjestelmämme voi muodostua pääomien kasvatusalustaksi. Jälkihuolto on subjektiivinen oikeus, mutta moni muu yhteiskunnan rakenne ei ole. Velvoite hakea opiskelupaikkaa yhteis- haussa pyrkii integroimaan nuoret ja nuoret aikuiset yhteiskuntaan ja työelämään, mutta velvoitteet voivat toisinaan uhata nuoren aikuisen muovautuvaa habitusta ja estää pääsyn niille tulevaisuuden kentille, jotka vastaavat nuoren ideaaleja ja tulevaisuuden toiveita.

Tutkimuksessani oli havaittavissa kulttuurisen ja taloudellisen pääoman epäsuhtaa nuorten perhetaustoissa. Lastensuojelulaitoksista itsenäistyvillä nuorille lapsuuden ja nuoruuden aikana kerääntynyt kulttuurinen pääoma voi olla puutteellista ja instituutioiden sävyttämään suhteessa ihanneminään ja koulutustoiveisiin. Jälkihuollossa kulttuurista pääomaa ei voida sen Bourdieulaisessa merkityksessä luoda, mutta sitä voidaan vahvistaa ja kasvattaa. Kulttuurinen pääoma ei kuitenkaan vahvistu tai kasva ilman sosiaalista pääomaa: Sosiaalisen pääoman vähyden on havaittu voivan johtaa nuoren elämään päivän kerrallaan, mikä edelleen johtaa motivoitumattomuuteen kartuttaa kulttuurista pääomaa tulevaisuuslähtöisesti kouluttautumalla (Tolonen 2013, 185).

Tutkimustulokseni rakentuvat kokemuksellisuuteen ja merkityssuhteisiin, jotka muodostuvat nuoren aikuisuuden aikaisen jälkihuollon kontekstissa. Yhteiskunnallisesti tiedostamme, että jälkihuolto on pääomien kasvualusta, mutta nuorten aikuisten kokemuksissa jälkihuolto rakentuu nuoresta aikuisuudesta käsin. Nuorelle aikuisuudelle tyypillinen nykyhetken fokus vaikeuttaa pääomien näkyväksi tekemistä jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille tulevaisuuslähtöisesti. Pääomaorientaatio jälkihuollossa onkin ennen kaikkea tärkeää tiedostaa lastensuojelun kentällä ja laajemmin yhteiskunnallisella kentällä, jonka arvoissa ja arvotuksissa jälkihuollon merkityksellisyys määrittyy.

Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa olennaista on ymmärrys ihmisestä synonyminä maailman ymmärtämiselle ja tulkinnalle jollain tavalla (Alanen 2004, 39). Tutkimuksessani jälkihuollon ymmärtäminen rakentuu nuorten aikuisten kokemuksissa ja kokemuksille annetuissa, otetuissa ja välillisissä merkityksissä, jotka muodostuvat aika- ja paikkasidonnaisena merkitysverkostona. Nuorten aikuisten haastatteluista rakentuva tutkimusaineistoni on ensisijainen tekemissäni johtopäätöksissä. Olen tarkastellut ja arvioinut aiempia tutkimuksia ja muiden tutkijoiden ajatuksia omasta tutkimuksestani lähtöisin, en päinvastaisessa järjestyksessä (Laine 2015, 49). Tutkimuksessani esitelty aiempi tutkimus tukee saamiani tuloksia ja tekemiäni johtopäätöksiä, jolloin tutkimukseni asemoituu horisontaalisesti aiemman tutkimuksen kanssa. Tällä asemoitumisella on kuitenkin rajoituksia.

Tutkimukseni kokemuksissa muotoutunut merkitystieto on sijoitettavissa aiempaan tutkimukseen, mutta vain teorian ja metodologian välittämänä. Kokemukset jäsentyvät ja määrittyvät teoreettisessa viitekehyksessä käsitteinä, jotka toimivat tiedon suodattimina. Viitekehys ei ole tutkimuksessa aineiston kannalta neutraali, vaan se vaikuttaa vahvasti aineiston keruuseen, analyysiin ja tutkimuksen johtopäätöksiin. Teoreettinen viitekehys, käytetyt käsitteet, myös luovat merkitysvaruuden, johon kokemukset ja merkityssuhteet paikallistuvat. Tutkimuksessani kokemukset jälkihuollosta ja itse jälkihuolto rakentuvat Bourdieusta lähtöisin. Teoreettisena valintana Bourdieu on minulle ensisijaisesti väylä rakenteelliseen sosiaalityöhön ja sosiaalityöhön yhteiskunnallisena muutostyönä, mutta Bourdieu tarjoaa myös yllättäviä yhtäläisyyksiä luokkateorian ja jälkihuollon välille.

5.2 Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen merkitys

Yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen kohdistuu enenevässä määrin vaatimuksia tutkimuksen sovellettavuudesta, vaikuttavuudesta ja hyödynnettävyydestä (Rolin ym. 2006, 7). Yhteiskuntatieteellinen tutkimus pyrkii vastaamaan siihen kohdistuviin vaatimuksiin, mutta mikä on tutkimuksen arvo tämän hetkessä yhteiskunnassa? Modernin yhteiskunnan kehityksessä tieteellisellä tutkimuksella on ollut kehityksessä erottamaton oma osansa, mutta tutkimuksen eli tiedontuotannolla vaikuttamisen tavat ja julkinen näkyvyys ovat tapahtuneet suhteessa eri aikakausien tieteentekoon ja vallankäyttöön kohdentuviin poliittisiin valintoihin (Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 9).

Poliittiset valinnat ohjaavat yhteiskunnan kehityksen suuntaa: Pyrittäessä sosiaalisesti kestävään kehitykseen painottuvat eettisen ja moraalisen kestävyuden kysymykset sekä hallintovallan ja laajemmin koko yhteiskunnan toiminnalliset vastuut ja velvollisuudet oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoilla (Pohjola & Särkelä 2011, 306). Katja Valkama ja Harri Raisio (2013, 87) painottavat epäoikeudenmukaisen politiikan vastustamisen muodostavan yhden sosiaalityön keskeisistä eettisistä periaatteista. Tutkielmani pyrkii tiedon tuotannon muodossa vastaamaan tähän sosiaalityön eettiseen periaatteeseen tuottamalla tietoa ja ymmärrystä niistä lähtökohdista, joista käsin sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret rakentavat itselleen pääomaa jälkihuollon aikana aikuisuuden elämäntilanteille kiinnittyäkseen.

Mikäli laajemmat sosiaaliset ja poliittiset olosuhteet tekevät itsenäistymisestä yleisellä tasolla nuorille yhä haastavampaa, on se vielä vaikeampaa sijaishuollosta itsenäistyville nuorille (Adley & Jupp Kina 2017, 97). Nuoret ovat ennen kaikkea nuoria siinä yhteiskunnallisessa ajassa ja kulttuurissa, jossa he kasvavat, kehittyvät ja itsenäistyvät. Sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria koskeva tutkimus painottaa usein nuorten erityistä haavoittuvuutta, sillä orastava aikuisuus näyttäytyy riskialttiina ja haavoittuvaisena ajanjaksona sijaishuollosta itsenäistyville nuorille (Sulimani-Aidan & Melkman 2018). Itsenäistyminen on silti nuorelle ennen kaikkea mahdollisuuksien ikkuna, kuten Yafit Sulimani-Aidan ja Eran Melkman (2018, 135) kauniisti kuvailevat. Itsenäistyminen voi myös olla monta ikkunaa, joiden eteen nuori pysähtyy suuntautuessaan kohti tavoiteltavia tulevaisuuden elämiskenttiä.

Millä resursseilla sijaishuollosta itsenäistyvää nuorta voidaan tukea orastavan aikuisuuden vaiheessa, jotta tulevaisuuden aikuisuus näyttäytyy haluttuina, saavutettavissa olevana elämiskenttänä? Tutkimukseni pyrkii vahvistamaan ymmärrystä niistä lähtökohdista, joista käsin jälkihuolto-oikeutetut nuoret ja nuoret aikuiset rakentavat aikuisuutta yhteiskunnallisista ja yksilöllisistä elämiskentistä lähtöisin ja niitä kohti pääomia kasvattamalla. Nuori aikuisuus ja siihen lomittunut jälkihuolto merkityksellistävät jokaista habitusta muovannutta ja muovaavaa kokemusta lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden yhtymäkohdassa. Jälkihuolto voi tukea nuorta aikuista pyrkimyksessä muodostaa pysyvä habitus, jota ilmentää nykyhetken ja tulevaisuuden elämiskentillä.

Tutkimuksessani jälkihuollosta itsenäistyneet nuoret aikuiset jakoivat kokemuksellista tietoa ja refleктоivia näkökulmia jälkihuollon merkityksellisyydestä ikäkautena 21–24. Jälkihuolto paikallistuu kehityksen kannalta haastavaan ajanjaksoon, jossa nuori elää vahvasti nykyhetkeä ja yhteiskunta painottaa tulevaisuutta. Jälkihuollossa lomittuvatkin nykyhetken pääomat ja niiden kasvattamisen tietynlainen välttämättömyys halutuille tulevaisuuden elämiskentille kiinnittymisen edellytyksenä. Haastateltujen nuorten aikuisten kokemuksissa ikävaiheen habitus sekä suhde pääomiin ja elämiskenttiin näyttäytyvät monella tapaa jäsentymättömiltä. Mutta sitä on mielestäni myös nuoren aikuisuuden ikävaihe itsessään: jäsentymätön ja rajoiltaan häilyvä.

Nuorten aikuisten haastatteluissa kokemusten merkitykset rakentuivat otettuina, annettuina tai välillisinä. Osa merkityksistä vaikutti muodostuvan habituksesta lähtöisin, mutta osa rakentui yhteiskunnallisten diskurssien kautta, jolloin kokemusten saamat merkitykset näyttäytyivät ensisijaisesti annettuina tai välitettyinä. Merkityssuhteissa oli havaittavissa myös uhkia sille, että yhteiskunta osoittaa nuorille ennalta määriteltyä kulttuurista pääomaa. Yhteiskunnan diskursseista muodostuvat annetut ja välitetyt kokemukset luovat myös perustan mahdolliselle luokkayhteiskunnan toisintamiselle. Nuorten päätyminen tai joutuminen sellaisille tulevaisuuden elämiskentille, jotka eivät vastaa heidän toiveitaan eivätkä siten ole haluttuja kenttiä, voivat muodostua esteeksi nuoren yhteiskuntaan kiinnittymiselle ja aidolle osallisuudelle yhteiskunnassa.

Valitsin Bourdieun habituksen, kentän ja pääoman käsitteet tutkimukseni teoreettiseksi viitekehyyksi ensisijaisesti vallitsevan yhteiskunnallisen todellisuuden vuoksi. Bourdieun käsitteet edustavat minulle kuitenkin myös tapaa tarkastella jälkihuoltoa ja siihen oikeutettujen nuorten ja nuorten aikuisten yksilöllisiä tilanteita toisesta näkökulmasta. Jaan Kaasisen ym. (2023, 8) ajatuksen siitä, että suuntaamalla näkökulman haasteista henkilökohtaisiin resursseihin eli minun tutkimuksessani jälkihuollossa kerättävään pääomaan sekä korostamalla ja tukemalla jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten selviytymistaitoja paljastuvat kaikki ne positiiviset aspektit, joita haavoittuvassa asemassa olevaksi ryhmäksi määritellyillä nuorilla on orastavaan aikuisuuteen. Tämä edelleen vähentää jälkihuollon ja kenties koko lastensuojelun stigmatisointia.

Tutkimuksessani on havaittavissa ristiriita teoreettisen viitekehyyksen ja sosiaalityön välillä, sillä Bourdieu korostaa kulttuurisen ja taloudellisen pääoman arvoa suhteessa sosiaaliseen pääomaan. Sosiaalityö ja lastensuojelun jälkihuolto sitä vastoin painottavat sosiaalisen pääoman asemaa, mikä konkretisoituu jälkihuollon palveluiden ja tukimuotojen kohdentumisena vahvasti sosiaaliseen. Bourdieun erontekoihin perustuva teoretisointi vastaa kuitenkin jälkihuollon lähtökohtiin, joissa yhteiskunta nähdään erontekojen kenttänä, johon jälkihuolto pyrkii tasaavasti vaikuttamaan. Erot pääoman painotuksissa voidaan myös kytkeä tieteenalakohtaisiin eroavaisuuksiin yhteiskunnan ja sen ilmiöiden tarkastelussa. Sosiaalityön tapa

tarkastella ja ymmärtää jälkihuoltoa on sidoksissa sen etiikkaan, toimintakenttään, pyrki- myksiin ja historiaan.

Etsittäessä vastauksia kompleksisiin yhteiskunnallisiin asioihin ja ilmiöihin ovat myös niistä esitetyt kysymykset usein olemuksestaan monitahoisia ja voivat jo kysymyksen tasolla mää- rittää vastausta. Jaankin Hans-Georg Gadamerin (2004, 23) näkemyksen siitä, että jokainen esitetty kysymys on itsessään vastaus. Tutkimukseni kysymys ja vastaus, joka todentuu ana- lyysini merkityssuhteissa, on, ettei ole vain toisista pääomalajeista erillistä taloudellista pää- omaa tai näkökulmaa, vaan niin eri pääomalajit kuin näkökulmatkin ovat kumuloituvia. Ku- ten on poliittinen päätöksentekokin.

Tutkimukseni paikallistuu yhtymäpintoihin, joissa teoria, tutkimus ja kokemusasiantuntija- tieto kohtaavat ja merkityksellistävät toinen toisiaan. Tutkimuskysymykseni paitsi avasivat tutkittavia ilmiöitä tietyiltä osin, myös rajasivat ja siten rajoittivat tietoa, jota saatoin niillä kerätä (Alvesson & Sandberg 2013, 14). Tutkimukseni näkökulmaa ja aineiston analyysia ovat lähtökohdan ja tutkimuskysymysten lisäksi rajanneet Bourdieun habituksen, pääoman ja kentän käsitteet. Aineistoni analyysia on lisäksi määrittänyt vahvasti hermeneuttis- feno- menologinen tutkimusperinne, joka on kohdentanut aineistosta tehtyjen tulkintojen rakentu- misen kokemuksiin, merkityssuhteisiin ja -rakenteisiin. Nämä tutkimukseni rajoitukset ovat määritelleet sen, mikä on ollut tutkimukseni kannalta olennaista tietoa ja kuinka olen kerää- määni tietoa jäsennellyt, analysoinut ja tulkinnut.

Aineistonkeruumenetelmänä avoin haastattelu edusti minulle silti myös mahdollisuutta löy- tää uutta ja osin odottamatontakin, sillä kokemuksia tutkittaessa tutkija ei voi ennalta tietää, millaisia asioita tutkimuksen informantit haastattelutilanteessa tuottavat ja haastattelun ra- jaaminen teemoihin voi jättää tutkittavalle aihepiirille olennaisia asioita haastattelun ulko- puolelle. (Lehtomaa 2005, 167.) Haastateltavien puheessa esiintyneet kokemukset jälkihuol- lon epätasaisesta laadusta eivät resonoineet varsinaisiin tutkimuskysymyksiini, mutta jälki- huollon jatkotutkimuksen ja kehittämisen näkökulmasta ne ovat hyvin relevantteja. Niillä on myös valtava painoarvo jälkihuollon inhimillisessä ja eettisessä ulottuvuudessa.

Haastattelut rakentuivat pitkällisesti intuitioni varassa, jolloin johdin haastattelutilannetta tutkimuskysymysten kannalta sisällöllisesti kiinnostavilla kysymyksillä (Lehtomaa 2005, 171). Tutkimukseni näkökulma ja tutkimuskysymykset ohjasivat haastatteluissa keskustelun niiden kannalta kiinnostaville alueille, mutta eivät määritelleet sitä, mistä kaikesta ja miten haastatteluissa keskusteltiin (Laine 2015, 39.) Avoimen haastattelun dialogisuus ja vuorovaikutuksellinen luonne ovat vaikuttaneet aineiston muotoutumiseen, sillä haastattelut ovat rakentuneet kahden henkilön ainutlaatuisen vuorovaikutuksen tuloksena. Minun osuuteni aineiston rakenteeseen on ollut suuri, mutta kokemukset ja näkemykset ovat haastateltujen nuorten aikuisten tuottamia ja omistamia.

Tutkimukseni tavoitteena on ensisijaisesti tuottaa tietoa jälkihuollon merkityksellisyydestä nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa, mutta koen ensiarvoisen tärkeäksi myös tuoda esille jälkihuollon rakenteissa ilmeneviä uhkia tuon merkityksellisyyden toteutumiseksi. Tutkimuksessani jälkihuolto rakentuu vahvasti kokemuksissa jälkihuollon sisältöjen vastaavuudesta nuorten itsenäistymisvaiheen tarpeisiin, mutta myös vaille jäämisen kokemuksiin. Jälkihuollon laatua ja vaikuttavuutta tutkittaessa ja kehitettäessä tarkastelun kohdentaminen kokemuksiin on oleellista, sillä niin vaikuttavuus ja laatu kuin yhdenvertaisuus ja tasa-arvo todentuvat kaikki kokemustasolla. Rakenteellinen tasa-arvo on näennäistä niin kauan kuin käytännössä rakentuvat kokemukset ja kokemuksista syntyvät merkitykset tuottavat ja toisintavat muuta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo 2013: Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim). 2013: Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print. Tampere. 197–208.
- Adley, Natasha & Jupp Kina Victoria 2017: Getting behind the closed door of care leavers: Understanding the role of emotional support for young people leaving care. *Child & family social work*, 22(1), 97-105. <https://doi.org/10.1111/cfs.12203>
- Alasuutari, Pertti 2018: Laadullinen tutkimus 2.0. Hansaprint. Turenki.
- Antikainen, Ari & Rinne, Risto & Koski, Leena 2021: Kasvatussosiologia. Otavan kirjapaino. Keuruu.
- Bengtsson, Mattias & Sjöblom, Yvonne, & Öberg, Peter 2020: Transitional patterns when leaving care – Care leavers’ agency in a longitudinal perspective. *Children and youth services review*, 118, 105486. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105486>
- Bourdieu, Pierre 1999: Structures, Habitus, Practices. Teoksessa Elliot, Anthony (toim.) 1999: *The Blackwell Reader in Contemporary Social Theory*. TJ International, Padstow, Cornwall. 107–118.
- Cashmore, Judy & Paxman, Marina 2006: Predicting After-care Outcomes: The Importance of Felt Security. *Child & Family Social Work*, vol. 11, no. 3, 2006, pp. 232-241, <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00430.x>.
- Engel, Rafael J. & Schult, Russell K. 2010: *Fundamentals of Social Work Research*. SAGE Publications. USA.
- Erola, Jani & Moisio, Pasi 2014: Sosiaalinen eriarvoisuus ja yhteiskuntaluokat. Teoksessa Erola, Jani & Räsänen, Pekka (toim.) 2014: *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Printon Trükikoda. Tallinna. 79–94.
- Gadamer, Hans-Georg & Nikander, Ismo 2004: *Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Vastapaino. Tampere.
- Garrett, Paul Michael 2018: *Social Work and social theory: Making connections*. 2nd edition. Policy Press. Bristol.
- Garret, Paul Michael 2013: Pierre Bourdieu. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.) 2013: *Social Work theories and methods*. 2nd edition. SAGE Publications. Lontoo. 36–45.
- Geiger, Jennifer M. & Okpych, Nathanael J. 2022: Connected After Care: Youth Characteristics, Policy, and Programs Associated With Postsecondary Education and Employment for Youth With Foster Care Histories. *Child maltreatment*, 27(4), 658-670. <https://doi.org/10.1177/10775595211034763>
- Glynn, Natalie 2021: Understanding care leavers as youth in society: A theoretical framework for studying the transition out of care. *Children and youth services review* 2021, Vol.121. 105829. doi:10.1016/j.childyouth.2020.105829.
- Glynn, Natalie & Mayock, Paula 2023: Housing after care: Understanding security and stability in the transition out of care through the lenses of liminality, recognition

- and precarity. *Journal of youth studies*, 26(1), 80-97.
<https://doi.org/10.1080/13676261.2021.1981838>
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain ja lastensuojelulain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta (HE 71/2019 vp).
- Harder, Annemiek T. & Mann-Feder, Varda & Oterholm, Inger & Refaeli, Tehila 2020: Supporting transitions to adulthood for youth leaving care: Consensus based principles. *Children and youth services review*, 116, 105260.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105260>
- Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa 2019: *Towards glocal social work in the era of compressed modernity*. Routledge. Oxon.
- Helve, Helena & Honkasalo, Veronika & Kuusisto Arniika & Louhivuosi, Leena & Kokkonen Juhana 2005: Nuoret ja sosiaalinen pääoma – käsitteiden monimerkityksellisyys. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) 2005: *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus. Jyväskylä. 196–211.
- Hernandez, Pedro M. & Lee, Jaego 2020: Outcomes of Young Adults Aging out of Foster Care: A Latent Class Analysis. *Child welfare* 2020, Vol.98 (3). 145–166.
<https://web-s-ebsscohos-com.ezproxy.ulapland.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=4f8f4f96-3de5-41e2-9a6e-676c43b3f48d%40redis>.
- Hirschovits-Gertz, Tanja & Heino, Tarja & Laine, Terhi & Weckroth, Niina (toim) 2023: Kohti laadukasta aikuistumisen tukea. Yhdessä aikuisuuteen – Elämässä eteenpäin -hankkeen loppuraportti. PunaMusta Oy. Vantaa.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-078-1>
- Hokanson, Kim & Golden, Kate E. & Singer, Erin & Cosner Berzin, Stephanie 2018: 'Not Independent Enough': Exploring the Tension Between Independence and Interdependence among Former Youth in Foster Care who are Emerging Adults. *Child welfare*, 97(5), 141–157. <https://web-s-ebsscohost-com.ezproxy.ulapland.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=70fd4118-e2de-4e68-bc07-7adcb4503665%40redis>
- Huilla, Heidi & Peltola, Marja & Kosunen, Sonja 2021: Symbolinen väkivalta huono-osaisien alueiden kaupunkikouluissa. *Sociologia: Westermarck-seuran julkaisu*, 58(3), 253–268.
- Häggman-Laitila, Arja & Salokekkilä, Pirkko & Karki, Suyen 2018: Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. *Children and youth services review*, 95, 134–143.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.08.017>
- Hämäläinen, Juha 2015: Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen ja Marjaana Seppäinen (toim.) 2015: *Rakenteellinen sosiaalityö*. Toinen painos. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Painettu EU:ssa. 64–86.
- Härkönen, Juho 2010: Sosiaalinen periytyvyys ja sosiaalinen liikkuvuus. Teoksessa Jani Erola (toim.) 2010: *Luokaton Suomi. Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus Helsinki University Press. Hakapaino. Helsinki. 51–66.

- Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne 2010: Young people leaving care in Sweden. Julkaisussa *Child and Family Social Work* 15. 118–127. doi:10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x.
- Isoniemi, Henna & Salin, Milla 2022: ”Perhe ja työ” vai ”perhe tai työ”? Asiat, joita nuoret aikuiset pitävät tärkeänä saavuttaa elämässään. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (2022):2, 165–174.
- Jahnukainen, Markku 2004: Koulukodin jälkeen. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) 2004: Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 43. Hakapaino. Helsinki.
- Johansson, Helena & Sjöblom, Yvonne & Höjer, Ingrid & Gilligan, Robbie & Arnau-Sabatés, Laura & Pazlarová, Hana & Soyez, Veerle & Stoddart, Jill 2024: Exploring care leavers' agency in achieving entry into the world of work: A cross-national study in six countries. *International journal of social welfare*, 33(1), 309-319. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12603>
- Juvonen, Tarja 2013: Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint. Vantaa. 327–356.
- Kaasinen, Minna & Terkamo-Moisio, Anja & Salokekkilä, Pirkko & Häggman-Laitila, Arja 2023: Finnish care leavers' social inclusion during the transition to adulthood. *Children and youth services review*, 151, 107041. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107041>
- Kallio, Jenni 2022: "Siitä tuli ihan hirvee paperisota" – Kansalaispätevyys nuorten aikuisten institutionaalisissa kohtaamisissa. *Sosiologia: Westermarck-seuran julkaisu*, 59(1), 19–34.
- Korkiamäki, Riikka 2024: Hyvää jälkeä – Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä -hankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto. https://projects.tuni.fi/uploads/1669/20/e603d343-hyvaa-jalkea_vtr_loppuraportti_valmis200224.pdf
- Känkänen, Päivi 2013: Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) 2013: Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print. Tampere. 264–272.
- Laine, Timo 2015: Miten kokemusta voidaan tutkia. Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) 2015: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Bookwell. Juva. 29–51.
- Lehtomaa, Merja 2005: Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2005: Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Guttenberg AS. Tartto. 163–194
- Liimakka, Satu 2012: Kokemus, kieli ja kokemuksen mieli – metodologisia pohdintoja. Teoksessa Kiviniemi, Liisa & Koivisto, Kaisa & Latomaa, Timo & Merilehto, Milla & Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) 2012: Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Juvenes Print. Tampere. 101–114

- Lötjönen, Katja 2024: Meritokratia reiluna epätasa-arvona – Nuorten käsityksiä mahdollisuuksien tasa-arvosta ja toimijuuden mahdollisuuksista. *Sociologia: Westermarck-seuran julkaisu*, 61(1), 25–43.
- Niemelä, Jorma 2002: Identiteettityö, sosiaalinen pääoma ja marginaalista murtautuminen. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.) 2002: *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. PS-kustannus. Keuruu. 76–93.
- Nurmi, Jan-Erik & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki & Lyytinen, Paula & Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2014: *Ihmisen psykologinen kehitys*. Bookwell. Juva.
- Närhi, Kati & Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena 2013: Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) 2013: *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Hansaprint. Vantaa. 113–145.
- Palmer, Angela & Norris, Michelle & Kelleher, Joanne 2022: Accelerated adulthood, extended adolescence and the care cliff: Supporting care leavers' transition from care to independent living. *Child & family social work*, 27(4), 748–759. <https://doi.org/10.1111/cfs.12922>
- Perttula, Juha 2011: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tie-teenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2011: *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta - ymmärtäminen*. Juvenes Print. Tampere. 115–162.
- Pohjola, Anneli 2015: Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja ja Seppänen, Marjaana (toim.) 2015: *Rakenteellinen sosiaalityö. Toinen painos. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Painettu EU:ssa. 16–36.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana 2015: Rakenteellinen sosiaalityö aikakauden haasteena. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja ja Seppänen, Marjaana (toim.) 2015: *Rakenteellinen sosiaalityö. Toinen painos. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Painettu EU:ssa. 9–13.
- Pohjola, Anneli & Särkelä, Riitta 2011: Tarttumapintoja sosiaalisesti kestäväan kehitykseen. Teoksessa Pohjola, Anneli & Särkelä Riitta (toim.) 2011: *Sosiaalisesti kestävä kehitys*. Fram. Vaasa. 299–310.
- Ranta, Mette & Rajas, Anu 2020: Perhe- ja yksilötekijöiden yhteys itsenäisesti asuvien nuorten taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Julkaisussa Nuorisotutkimus* 38 (2020): 4. 37–51.
- Rauhala, Lauri 2005: *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysseja ja sovelluksia*. Yliopistopaino. Helsinki.
- Rolin, Kristina 2006: Voiko soveltava yhteiskuntatiede olla arvovapaata? Teoksessa Rolin, Kristina & Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Henttonen, Elina (toim.) 2006: *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*. Hakapaino. Helsinki. 16–35.
- Rolin, Kristiina & Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Henttonen, Elina 2006: Johdanto: Soveltava tutkimus ja tutkimuksen soveltaminen. Teoksessa Rolin, Kristina & Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Henttonen, Elina (toim.) 2006: *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*. Hakapaino. Helsinki. 7–15.

- Romakkaniemi, Marjo 2014: Masennuksen sosiaaliset ulottuvuudet ja sosiaalityön asiantuntijuus masennuksen hoidossa ja kuntoutuksessa. Teoksessa Metteri, Anna & Valokivi, Heli & Ylinen, Satu (toim.) 2014: Terveys ja sosiaalityö. Bookwell. Juva. 142–173.
- Räty, Tapio 2023: Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. 5. uudistettu painos. Helsinki: Edita.
- Samuels, Gina Miranda & Pryce, Julia M. 2008: “What doesn’t kill you makes you stronger”: Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. Julkaisussa *Children and Youth Services review* 30 (2008). 1198–1210. doi:10.1016/j.chilyouth.2008.03.005.
- Salovaara, Veronica 2023: Koulutusvalinnan illuusio nuorten siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle. Teoksessa Kalalahti, Mira & Silvennoinen, Heikki & Varjo, Janne & Vilkmann, Minna (toim.) 2023: Koulutus ja yhteiskuntaluokka. Kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen vuosikirja 4. Tampere University Press. Tampere. 115–138.
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikosti, Synnöve & Nylund, Marianne 2005: Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikosti, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus. Helsinki. 9–19.
- Siisiäinen, Martti 2005: Pääoman lajien muuntumissäännöt. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) 2005: Sosiaalisen pääoman kentät. Minerva Kustannus. Jyväskylä. 89–102.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2019: Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:43. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4084-0>.
- Stein, Mike 2006: Young people aging out of care: The Poverty of theory. Julkaisussa *Children and Youth Services review* 2006, Vol. 28 (4). 422–434. doi:10.1016/j.chilyouth.2005.05.005.
- Sulimani-Aidan, Yafit & Melkman, Eran 2018: Risk and resilience in the transition to adulthood from the point of view of care leavers and caseworkers. *Children and youth services review*, 88, 135–140. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2018.03.012>
- Suoninen, Eero 2012: Identeettien rakentuminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen Eero 2012; Kategoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus kategorianalyysiin. Vastapaino. Tampere. 89–130.
- Suutari, Minna 2002: Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 26. Yliopistopaino. Helsinki.
- Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Jälkihuolto. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto>.
- Tolonen, Tarja & Aapola-Kari, Sinikka 2021: Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen. *Sosiologia: Westermarck-seuran julkaisu*, 58(2), 117–133.

- Tolonen, Tarja 2013: Vanhemmuuden puute ja nuorten sosiaalinen pääoma. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim). 2013: Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print. Tampere. 176–196.
- Tuomisto, Noora & Ekqvist, Eeva & Raitakari, Suvi 2022: Toipumisorientaation merkityksellistyminen toivon diskursseina psyykkisesti sairastuneiden nuorten haastattelupuheessa. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 30 (2), 107–123.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki.
- Valkama, Katja & Raisio, Harri 2013: Kansalaisraati – Deliberatiivinen demokratia rakenteellisen sosiaalityön työmuotona? Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) 2013: Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Hansaprint. Vantaa. 87–112.
- Virtanen, Matti 2003: Sukupolvet Bourdieun kentillä. Teoksessa Harri, Melin & Jouko Nikula (toim.) 2003: Yhteiskunnallinen muutos. Vastapaino. Tampere. 121–137.
- White, Rob & Wyn, Johanna 2013: *Youth and society*. Third Edition. Oxford University Press. Melbourne.
- Wilkinson, Richard & Pickett, Kate 2011: Tasa-arvo ja hyvinvointi: Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille? HS-kirjat. Helsinki.
- LSL Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).

Liite 1

Infokirje Pro Gradu -tutkielmasta 18.12.2023

Infokirje

Hei. Opiskelen sosiaalityötä Lapin yliopistossa ja teen maisteriopintoihin sisältyvää Pro Gradu -tutkielmaa. Tutkimukseni käsittelee nuoren aikuisuuden elämänvaihetta ja lastensuojelun jälki-huoltoa, johon liittyyvää lainsäädäntöä muutettiin vuonna 2020 ja jota nykyinen hallitus on aikeissa muuttaa vuoden 2024 alusta. Tutkimustani varten kerään lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina ennen vuotta 2020 olleiden aikuisten kokemuksia ja ajatuksia nuoresta aikuisuudesta sekä jälki-huollon tuen tarpeellisuudesta ja merkityksestä sen aikana.

Lähestynkin teitä kysymyksellä siitä, voisiko tutkimukseeni löytyä haastateltavia teidän kauttanne. Haastattelut on mahdollista toteuttaa kasvokkain tai Microsoft Teams -yhteydellä, sen mukaan miten haastateltavalle sopii.

Haastattelussa keskustellaan avoimen haastattelun periaatteella nuoren aikuisuuden ikävaiheesta ja siitä, millaisia odotuksia ja velvollisuuksia nuoriin kohdistuu 21–24-vuotiaina. Nämä odotukset ja velvollisuudet voivat olla nuoren itsensä, hänen lähipiirinsä, yhteisönsä tai yhteiskunnan asettamia. Lisäksi toivon haastateltavien pohtivan, millä tavoin ja missä tilanteissa jälkihuollon tuen tarpeellisuus ja merkitys korostuvat nuorena aikuisena.

Aineiston hankinnassa, tallentamisessa ja käsittelyssä noudatetaan henkilötietolakia eikä yksittäistä haastateltavaa voi tunnistaa aineistosta. Tutkimuksessa kerätty haastatteluaineisto tuhoetaan Pro Gradun valmistuttua. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa Pro Gradu -tutkielmassani, joka on saatavilla Lapin yliopiston Lauda-tietokannassa tiedekuntaneuvoston hyväksynnän jälkeen.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksesta. Tutkielmaan liittyvissä kysymyksissä voi olla myös yhteydessä Pro Gradu-tutkielmaa ohjaaviin professoreihin Sanna Hautalaan (sanna.hautala@ulapland.fi) tai Suvi Ronkaiseen (suvi.ronkainen@ulapland.fi).

Ystävällisin terveisin

Outi Hokkanen

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityö

ohokkane@ulapland.fi

Liite 2

Haastatteluun suostumislomake

Hei!

Opiskelen sosiaalityötä Lapin yliopistossa ja teen maisteriopintoihin sisältyvää Pro Gradu - tutkielmaa. Tutkimukseni käsittelee nuoren aikuisuuden elämänvaihetta ja lastensuojelun jälki-huoltoa, johon liittyvää lainsäädäntöä muutettiin vuonna 2020 ja jota nykyinen hallitus on aikeissa muuttaa vuoden 2024 alusta. Kerään lastensuojelun jälkihuollon asiakkaina ennen vuotta 2020 olleiden aikuisten kokemuksia ja ajatuksia nuoresta aikuisuudesta ja jälkihuollosta. Mikä on lastensuojelun jälkihuollon asema kyseisessä elämänvaiheessa: Millä tavoin ja missä tilanteissa jälkihuollon tuen tarpeellisuus ja merkitys korostuvat. Paras tiedonlähde tähän olet sinä.

Haastatteluaineisto kerätään yksilöhaastatteluina, jotka tallennan nauhurille. Haastatteluaineiston käsittelyssä ja säilyttämisessä noudatetaan henkilötietolakia. Haastatteluaineistosta poistetaan kaikki tunnistetiedot. Kirjoitan nauhoitetut haastattelut tekstimuotoon. Säilytän haastatteluaineistoa omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikulla, jotka on suojattu salasanoin. Haastatteluaineistoa käsittelen tutkimusprosessissa vain minä ja tutkimuksen valmistuttua haastatteluaineisto tuhotaan. Tutkimustulokset esitellään Pro Gradu-tutkielmassani, joka on julkisesti luettavissa. Tutkielmani arvioitu valmistumisajankohta on kevät 2024.

Osallistut tutkimukseen omasta vapaasta tahdostasi, joten voit keskeyttää tai peruuttaa osallistumisesi tutkimukseen missä tutkimuksen vaiheessa tahansa minulle ilmoittamalla. Osallistumisen peruuttamisesta ei seuraa sinulle mitään haittaa. Sinulla on myös oikeus rajoittaa haastatteluaineistosi käyttöä tutkimuksessa niin halutessasi.

Haastatteluista koottava aineisto on oleellinen osa tutkimusta. Haastatteluun osallistumalla tuotat tärkeää tietoa, jota voidaan hyödyntää nuoren aikuisuuden elämänvaiheen ymmärtämisessä sekä lastensuojelun jälkihuollon tutkimuksessa ja kehittämisessä. Kokemukseen perustuva tieto ja sen reflektointi on tutkimukselle erityisen arvokasta, sillä sitä ei ole mahdollista tuottaa millään muulla tavoin kuin tiedon omaavien henkilöiden toimesta, jotka päättävät jakaa näkemyksiään, kokemuksiaan ja ajatuksiaan tutkittavasta aiheesta.

Kiitos, kun osallistut tutkimukseni toteuttamiseen.

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluuun:

Paikka ja aika:

Haastateltavan allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Nimen selvennys

Nimen selvennys